Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 79 (9454) | Четверг, апрель 4, 1974 чыл | 1925 чылда үнделеттинген. | Өртээ 2 коп.

Чүректиң ханызындан байыр чедириишкини

Венгрияның национал байырлалы — фашистиг дарлалдан хосталганының 29 чыл ою-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ВСАП Төп Комитединиң Бирги секретары Янош Кадарга, Венгрия Улус Республиканың Президиумунуң Даргазы Пал Лошонциге болгаш ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Еле Фокка байырлыг телеграмманы чоруткан.

Ол чылдарның дургузунда Венгрияның ажылчы чоннары социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле сырый эвилелдежип алгаш, бодунуң шылгаттынган авангарды — Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының удуртулгазы-биле — социализмниң үндезинин тургускан болгаш сайыраңгай социалистиг ниитилелди тургузаарының оруу-биле бүзүрелдиг чоруп орар.

Венгрия Улус Республиканың чайгылыш чок даштыкы политиказын, ооң бүгү-ниитиниң тайбыңы дээш, Европага айылт чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш, улустарның национал хамаарышпас чоруу болгаш социал деңшилгези дээш, социалистиг дем каттыштырылгазын болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкиннерин марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилээш быжыглаары дээш демиселге ооң идешкейлиг киржилгезин делегейде улам улуу-биле үнелеп көрүп турар апарган.

Социализмни болгаш коммунизмни тургузаарының бүгү-ле кол-кол айтырыгларынга ССРЭ биле ВУР-нуң, СЭКП биле ВСАП-тың быжыг чаңгыс аай туружун совет кижилер бедин-биле үнелеп көрүп тураларын деп, телеграммада чугаалаан турар.

(СЭТА).

МУЗЫКА БОЛГАШ АМГЫ ҮЕ

Москвада, Эвилелдер бажыңының Колонналыг залында ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң V съездизи ажылдап турар. Ооң баштайгы хуралынга баштаар черинің илеткелин ооң бирги секретары Т. Н. Хренников кылган.

Бистің моон мурнундагы бүгү-эвилел съездивистен бээр эрткен беш ажыг чыл дургузунда совет улустуң амыдыралынга улуг болуушкуннар демдеглеттинген деп, ол чугаалаан. СЭКП Төп Комитеди совет кижилерни, ооң-биле кады чогаадыкчы интеллигенцияның ажылдакчыларын социалистиг чарышты улам калбартын, беш чылдың дөртү-күү чылының даалгаларын күүсеттинген турарын хандырарынче кыйгырган.

Илеткелчи социалистиг культураның, төөгүлүг онза ролюн демдеглээш, ол болза кижи төрелгеннің, революстуг гуманизмниң бедик идеалдарынга өлүм чок классиктиг чаңчылдарга шынчы чорукту камгалап, хөгжүдер хүлээлгелиг деп, ол чугаалаан.

Эрткен чылдарда Композиторлар эвилелиниң ажылын бистің улустуң күш-ажылчы сорук киришкини-биле сырый холбаштырарынче орадажып турган бис деп, илеткелчи чугаалаан. Совет композиторларының идея талазы-биле шын орукту тодарадырынга Коммунистиг партия кезээде дузалап, совет улустуң амыдыралы-биле, совет боттуг чорук-биле харылааны быжыглаарынче кыйгырып турар.

Сөөлгү чылдарда совет музыканың эң дээре чогаалдарының дугайын чугаалаап, аңгы-аңгы салгалдарның музыка чогаалдарында үре-түнелдиг ажылдап турар талантылыг музыкантыларны Т. Н. Хренников адаан. Аныяк талантыларның үнүнүң улам күштүг чаңгыланып турар апарганын ол демдеглээн. Ынчангаш бистің салгакчыларывысты идея болгаш эстетика талазы-биле кижиаңдериниң дугайында сагыш салыры чурттуң композиторлар организацияларының эң чугула сорулгазы боон турардыр. Эрткен беш чылдарда чогаадыкчы ажылдарның түнелдериниң дугайын ол чугаалаап, ол үеде тургустунган эң улуг музыка чогаалдарын айыткан. Илеткелчи музыка амыдыралының янзы-бүрү талаларын тайылбырлап чугаалаап, музыканың массалыг хевирлерин хөгжүдериниң, совет музыканы пептередириниң, ажылчы чоннарның музыка сонуургалын улгаттырарынга радионың болгаш телевидениеңниң ролюнун улуг ужур-дузалын демдеглээн.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлери, «Литература болгаш чечен чогаал критиказының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалы дөртү-күү съездиниң соонда эрткен үе дургузунда совет музыканың чедишкиннеринге чаагай салдарын чедирген.

Маркстың болгаш Ленинниң өшпес идеяларынга, коммунизмниң идеяларынга чыыттынган ас-нежиктиг келир үеже бүгү совет улус-биле кады бистер бүзүрелдиг көрүп турар бис.

Т. Н. Хренников түнелинде музыка уран чүүлүнүң мурнунда салдынган бедик сорулгаларны толептиг күүседир дээш совет композиторлар күжүн бүрүнү-биле боорунге Коммунистиг партияга, Совет үзүүкка, бүгү улуска бүзүреткен.

Дараазында Төп ревизия комиссиязының илеткелин ооң даргазы Ю. М. Александров кылган.

Композиторлар эвилелиниң съездиан бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «РСФСР-ниң кара эвес хөрүнүг зоназының көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган. Россия Федерациязының кара эвес хөрүнүг зонаазы республиканың болгаш бүгү чурттуң улус ажыл-агыйынга чугула рольду ойнап турар деп, доктаалда демдеглээн. 29 областы болгаш автономнуг республикаларны каттыштырып турар бо зонада улуг-улуг хоорайлар база үлетпүр төптери туруп турар. Көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черинің дыка хой шөлүн кургадыры, чугайлаары, чадаң болгаш тарамык ыыштарлыг черлерни аштаары негеттинин турар. Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаары, хол-биле кылыр ажылдарны механизастаарының айтырыгларын шиитпирлээрин дүргедедири, көдээ чоннуң чуртталга байдалын, культура-амыдырал хандырылгазын экижидери болгаш орук тудуушкунун калбартыры шыңгыы негеттинин турар.

Ону бүгү тала-биле интенсификастаарынга, черни калбаа-биле мелиорастаарынга, комплекстиг механизацияга болгаш химизацияга, эртемнің, техниканың болгаш мурнакчы дүржулганың чедишкиннерин бүдүрүлгеге улам долу ажыглаарынга үндезилээш, РСФСР-ниң кара эвес хөрүнүг зоназының көдээ ажыл-агыйын хөгжүдерилиг бедик темпилерин хандырарын ниити күрүнеңиң чугула сорулгазы деп, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көргеп.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, РСФСР-ниң кара эвес хөрүнүг зоназының областарының болгаш автономнуг республикаларының партия, совет, көдээ ажыл-агый болгаш сут ажыл-агый органнарынга дараазында үүлдерни хандырарын саналдаан:

чер, материал-техниктиг болгаш күш-ажыл курлавырларын улам долу болгаш ажыктыг ажыглап тургаш, колхозтарга болгаш совхозтарга бүдүрүлгени специализастаарын болгаш концентрастаарын, ону үлетпүр үндезинче шилчидерин, ажыл-агыйлар аразының каттыжыышкыннарын тургузуп тургаш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин ажыктыын бедидерин база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер темпини дүргедедири;

дүжүткүр болур чорукту дыка бедидеринге болгаш тараа культураларының тарылга шөлдерин калбартырын, мал чемин белетээриниң, шыгжаарының болгаш ажыглаарының технологиязын үндезини-биле экижидерин;

зонаның областарының болгаш автономнуг республикаларының көдээ ажыл-агыйының кол адыры кылдыр сүткүр-этким мал ажылын колдады хөгжүдерин, ам бар фермаларны чаартын, бүдүрүлге чорудуушкуннарын долузу-биле механизастаан болгаш автоматчыткан улуг комплекстерни тудуп, ону үлетпүр байдалынче шилчидерин;

продукция бүдүрерин специализастаттынган улуг ажыл-агыйларга болгаш ажыл-агый аразының каттыжыышкыннарынга мөөңневишаан, хаван болгаш күш ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдерин;

романов уксааның хойларының баш саның дыка өстүрүп, хой ажылын хөгжүдерин, бо адырны улам ханы специализастаарын болгаш концентрастаарын;

РСФСР-ниң кара эвес хөрүнүг зоназының көдээ ажыл-агый хөгжүлдезинин бедик темпилерин хандырарының чугула негелдези болза колхоз, совхозтарның, сут ажыл-агый организацияларының болгаш «Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаары болур деп, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санаан, улус ажыл-агый планының 1990 чылга чедир перспективтиг планының төлевилелин ажылдап кылып турар үеде РСФСР-ниң кара хөрүнүг эвес зоназының көдээ ажыл-агыйын болгаш үлетпүрүн аңаа хамаарышкан адырларын хөгжүдеринге эргежок чугула капитал салыышкынларын болгаш материал-техниктиг курлавырларны көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле көрдүнген сорулгаларны боттандырарынга четчир хемчеглдиг кылдыр үзүп бээрин, а ол ышкаш көдээге чурттага, культура-амыдырал болгаш орук тудуунуң талазы-биле хемчеглерни боттандырарын ССРЭ-ниң Күрилганыга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, ССРЭ-ниң Күртудуунга, ССРЭ-ниң Күрхандырылга черинге, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Көдээ тудут министерствозунга, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга, «Союзсельхозтехникага», ССРЭ-ниң өске-даа министерстволарынга болгаш ведомстволарынга дааскан.

Ол зонаның көдээ ажыл-агыйын хөгжүдер программаны боттандырары-биле 1976—1980 чылдарда 35 миллиард рубль капитал тускайлаашкының, чаңгыс аай хевирниң 120 миллион тонна минералдыг чемишчидилгени, 380 мың тракторларны, 94 мың тараа ажаан алыр комбайннарны, 230 мың чүк автомобильдерин болгаш өске-даа материал-техниктиг курлавырларны бээр деп көрүп турар. РСФСР-ниң кара эвес хөрүнүг зоналарынга ажылдаарынга таарымчалыг чаа тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын кылып үндүрерин организастаарын машина тудуушкунунуң министерствозунга дааскан.

Черлерни мелиорастаары дээрге, РСФСР-ниң кара эвес хөрүнүг зоназынга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин шалыпкын ёзу-биле хөгжүдериниң үр хуусаалыг программазының кол кезээ болуруп доктаалда онзалап демдеглээн. РСФСР-ниң кара эвес хөрүнүг зоназында сут ажыл-агыйының болгаш көдээ ажыл-агыйының организацияларының база сельхозтехника организацияларының күжүн культура-техниктиг хемчеглериниң калбак комплекизин боттандырын чорударынче, тарылга черлерин болгаш боду чайгаар бүткен одар шөлдерин экижидер талазы-биле ажылды кылырынче, үүрмек шөлдериниң чоогаларын, онгул-чиигилин десилеп тургаш, каттыштырын улгаттырарынче болгаш кужурланчак хөрүнүнерни чугай төп экижидеринче мөөңнээри эргежок чугула деп саналдаан турар. Мелиорастаашкын ажылдарын боттандырары ол зонаның черлериниң элээн чаагай дүжүттүг апаарын, тарааны, картофельди, лённу, мал чемнерин идегелдии-биле бүдүрериниге эргежок чугула байдалдарны тургузарын болгаш бедик продуктулуг мал ажылын хөгжүдерин хандырар ужурлуг.

Ук зонаның бүгү-ле көдээ ажыл-агый ажыглалында шөлдеринге мелиорастаашкын ажылын 1990 чылга чедир доозар деп көрүп турар, 1975—1990 чылдарда 9—10 миллион гектар черни, ооң иштинде чер иштинге дренажт 7—8 миллион гектар черни кургадырын, суггаттыг олар шөлдерин тургузар болгаш үлетпүр төптерин долгандыр ногаа ажылын хөгжүдери-биле 2—2,5 миллион гектар шөлдү суггарарын болгаш кургадылга негеттинмес 8—10 миллион гектар шөлге культура-техниктиг ажылдарны кылырын боттандырын чорудар ужурлуг.

Тудут ажылдары доостуру билек ол черлерге көдээ ажыл-агый культураларын тарын өстүрер ажылдың аразынга үзүктелиишкинин болдурбас дээш мелиорация ажылдарын ук черлерге чаңгыс аай комплекстиг күүседирин айыткаш, ол дээрге, мелиорацияга көрген салыышкынның ажыктыг чоруун бедидериниң эң чугула аргазы болур деп санаан.

1975—1980 чылдарда автономнуг республикаларга болгаш областарга черлерни мелиорастаан, экижидериниң талазы-биле тодаргай онаалдаларны бадылаан.

Черлерни мелиорастаар талазы-биле ажылдарны кылып чорудары-биле ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозунуң чаныга РСФСР-ниң кара эвес хөрүнүг зоназында черлерни мелиорастаарының талазы-биле кол эргелелди — «Главнечерноземвод- тудугну» тургускаш, ону РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге дорт чагыртыр кылыры эргежок чугула деп саналаан. Тарылга шөлдерин болгаш чайгаар бүткен мал чемниг шөлдерни кургадыр, ногаа өстүрериге суггарылга системаларын, суггаттыг культурлуг мал одарларын болгаш сиген шөлдерин тургузар, культура-техниктиг хемчеглерни алырының бичин хемчеэлдиг черлерни каттыштырын улгаттырарының талазы-биле бүгү комплекстиг ажылдарны болгаш өске-даа ажылдарны боттандырарын, а ол ышкаш мелиорастаар черлерге тускайжыттынган совхозтарны тургузарын «Главнечерноземвод-тудугга» дааскан.

Сут-ажыл-агый организацияларының бүдүрүлге баазазын шалыпкыны-биле хөгжүдерин, тудут организацияларына бирги чергениң бүдүрүлге тудугларын, чурттага черлерин, а ол ышкаш эптеп, тудар демир-бетон кылыр болгаш техника септээр бүдүрүлге черлерни тургузарын чыл болгаш беш чыл планнарынга баш удур көрүн ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозунга база РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге сүмелээн.

Кужурлуг хөрүнге чугай төп экижидер сорулганың чугула ужур-дузалын барымдаалаап, ындыг ажылдарны 23 миллион гектар шөлге чорудары көрдүнген. ССРЭ-ниң

(Төнчүү 3-кү арында).

1974 БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛЫ

Апрель 20-де—коммунистиг субботник

АК-ДОВУРАКЧЫЛАРДА

ТУДУГЖУЛАР

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелериниң бүгү участоктарында Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигин эрттирер талазы-биле белеткел доозулган. Ону чорудар штаб тургустунган, ажыл планы кылдынган.

Субботникке 350 ажылчыннар, албан-хаакчылар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар киржир. Олар № 11 чурттага бажыңыга, дүнеки профилакторияга, тудуг эргелериниң конторазынга, эштир бассейнге ажылдаар. Тудугжулар беш чылдың фондузунга ол хүн 900 хире рубльди киирер.

УБК КОЛЛЕКТИВИ

Үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының цехтери — демир-бетон, арматура, чазаныла цехтери, ыяш дилер чер, хоюдуг-бетон белдири ленинчи субботник хүнүнде шупту ажылдаар. Апрель 20 ажылчыннарга аңаа ажыл хүнү ышкаш болур, албан-хаакчылар тудугга хереглээр демир-бетон плиталар кылырдар.

Коллективтиң кежигүннери субботникти күш-ажылдың саулуг байырлалы болдуруп, бүгү улусчу шыгжамырга 350 рубльди киирер.

ЧОЛААЧЫЛАР

№ 11 автобаазаның коллективи Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң ленинчи субботник чорудар дугайында инициативазын чаңгыс үн-биле деткээн. Ону удуртуп башкарар штаб апрель 20-де кылыр ажылдың тодаргай планын ажылдап кылган. Субботникке бүдүрүлгениң 97 ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары киржир. Чолаачылар аңаа хүннерде ышкаш тудуг эргелериниң объектилеринге ажылдаар, мастерская ажылчыннары сес автомобильдиң септелгезин база техниктиг хыналдазын чорудар. Девискээр аштаары, 7 тонна демир кескиндилери ыыры база көрдүнген.

Коллектив беш чылдың фондузунга 350-де эвээш эвес рубльди киирер.

КОММУНАЛЧЫЛАР

Бо коллектив коммунистиг субботник хүнүнде улуг хемчээлдиг ажылды чорударын планнаан. Ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар Постоянный суурга бордюрлар болгаш ногаан үүштер кажааларын будуур, ыяштар ужун чугайлаар, общежитие девискээрин аштаар. Тудугжулар суурунда паркты чурумчудар талазы-биле хөй ажылды кылыр.

Субботникке ниитизи-биле 168 кижи киржир, тоску беш чылдың фондузунга 880 рубльди киирер.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА УТКУШТУР

Шык базырыышкыны эгелээн

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң ажыл-ишчилери чаагай дүжүттү өстүрген. Бо чылын улам эки ажылдаарын олар шиитпирлээн.

«Хүндүлелдиг демдээ» орденниң эдилекчизи Монгуш Манзат-оолдуң удуртканы Ак-Шат трактор-хову бригадазы часкы хову ажылдарын чорударынга белен.

Бурунгу хүн бригададан илчирбелиг 4 трактор шык базырыышкынынче кирипкен. Баштайгы хүнде 200 ажыг гектар шөлдү илиртээн. Бригада 1800 га черниң шыгын базырар, ону кыска хуусаада доозар сорулганы салган ажылдап турар.

Ленин аттыг колхозтуң механизаторлары Сесегеде шык базырыышкынын база эгелээн.

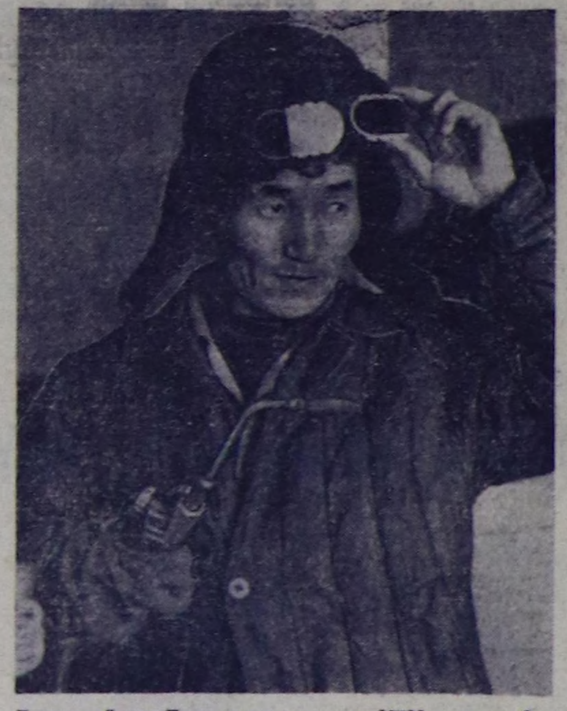

Таңды районда Тока аттыг совхозтуң МТМ-ан часкы беш чылдың тодарадыкчы чылының часкы тарылгазынга 68 трактор септээр тургаш, ол онаалдазын күүсеткен, оларны хову бригадаларында чедиргеи. Көдээ ажыл-агыйның өскедаа машиналарының септелгези база доостурунуң кырында келген. МТМ-ниң газосварщиги Сергей Данчай-оол тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын септээринге ак сеткилдиг ажылдап, мурнуку одургда чоруп турар.

Мурнакчы ишчини каш удаа макталга бижиктер, ортектиг белектер-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: газосварщик С. Данчай-оол.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

ХОЙ ООЛДААШКЫНЫНЫҢ ХҮН ДЕМ ДЕГЛЕЛИ

Тывага хой ажылын сайырадыр дугайында партия обкомунуң X пленуму республиканың бүгү хойжуларының мурнунга улуг сорулганы салган. Ол пленумнуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш амгы үеде хойжулар кызымак ажылдап турарлар. Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле бедик көргүзүүлерни аңгы-аңгы колхозтар, совхозтар хамаан чок, бүдүн районнар бедин чедип алгылаан.

Март 29-та медээ ёаугаар алырга, республикада 348.369 хой төрээн. Олардан 348.379 хураганны бүрүн камгалап алган. Чамдык районнарда байдал өөрүнүүт. Хой ооллаашкыны Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Бии-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик районнарның колхозтарында, совхозтарында эки, ында чаш малдың хорамчазы шоолуг эвес. Ылаңгыя Таңды районнуң ажыл-ишчилери шиитиниң малын кыштап хүр-менди ажырып турар. Районда 26.610 хой ооллаан. Оон 28.046 хураганны менди ап, бо хүннерде 100 хойдан-на 105 хураганны камгалап алган. Ол дээрге, ук районнуң хойжуларының күш-ажылчы гиилелгеан, оларның кызымак ажылының түнели-дир.

Чөөн-Хемчик районнуң хойжуларының коданнарында төрээн 58.472 хойнуң 59.146 хураганы менди алдынгаан, Тес-Хем районда төрээн 27.000 баш хойнуң 27.032 баш чаш төлү онча-менди доругуп турар.

Үстүнде адаатывыс районнарда хой ооллаашкынының эки эртип турарының кол чылдагаанын ында ажылагыйларның удуртукчулары, тускай эртемнилер хойжуларның амыдырал-чурттагазынче доктаамал кичээнгей салып, гурлаг бүрүүнге үргүлчү барып, малчыннарга боттуг дузаны көргүзүп, малдың одар-белчиирин, чемин шын таарыштырып турары-биле тайылбырлап болур.

Хой ооллаашкынында четпес чүүлдер база бар. Чамдык районнарда чаш малдың хораар, өлүг төрүттүнер чорук-тары бар. Ындыг таварылгалар Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Улуг-Хем, Каа-Хем болгаш өске-даа районнарда бар. Ниитизи-биле бо хүннерде республикада 2.672 баш хураган өлүп хораан. Малдың чаш төлү Тожу районда база хорамчалыг болуп турар.

Малдың чаш төлүн хоратпайн, менди доруктуруп өстүрери — амгы үениң чугула сорулгазы. Ынчангаш хойжу бүрүү улам кызымак ажылдаар, хууда харыысалгазын дыңзылдар ужурлуг. Бо чымыштыг үеде хойжуларның амыдырал-чурттагазы нче ажыл-агыйларның удуртукчулары доктаамал кичээнгей салыры чугула.

Июнь 16-да—ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда

Округ комиссияларынга депшидилге

Кызыл хоорай Совединиң Көк-Тей совхозунун ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Кызылдың чөөн талакы № 646 округунун соңгулда комиссиязынга боттарының төлээлекчизин депшиткеннер. Депшидилге хуралынга совхозтуң агрономну А. Н. Сарапулов сес алгаш, мурнакчы саанчы Б. Ш. Ондарны Кызылдың чөөн талакы № 646 округунун соңгулда комиссиязының составынга коллективтин мурнундан депшидерин саналдаан. Чолаачы Н. С. Шикин болгаш өске-даа эштер ол кандидатураны деткээннер.

«ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Дүрүмге» дүүштүр Кызылдың чөөн талакы № 646 округунун соңгулда комиссиязынга саанчы, СЭКП кежигүнү Б. Ш. Ондарны депшидер дугайында доктаалды ниити хурал хүлээп алган.

ТДЛТЭШИ-ниң коллективи ССРЭ-ниң Дээди Совединин Национаддар Совединге соңгулда талазы-биле Кызылдың чөөн талакы №646 округунун соңгулда комиссиязынга боттарының төлээлекчизин улуг идегел-биле адаанар. Депшидилге хуралынга эртем-шинчилел институдунун экономика секторунун эргелекчизи Б. Шактаржык, эртем ажылдакчызы О. Намчал олар сес алгаш, эртем ажылдакчызы О. А. Толгар-оолду Кызылдың чөөн талакы № 646 округунун соңгулда комиссиязының составынга депшидерин саналдааннар. Ол саналды эртем-шинчилел институдунуң директору Ю. Л. Аранчын деткип, эш Толгар-оолдун эртем болгаш хой-ниитичи ажыл-чорудулгазының дугайында чылыг сестерни чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери Кызылдың чөөн талакы № 646 округунун соңгулда комиссиязының составынга О. А. Толгар-оолду депшидер дугайында доктаалды чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган.

СЕМИНАР

Көдээ Советтер ажылдакчыларының, партия организацияларының секретарларының сургаалдалыг хуралы Самагалдай суурга эрткен. Соңгулдага уткуштур партия, совет органнарының сорулгаларының дугайында илеткелди СЭКП Тес-Хем райкомунуң үйнги секретары С. Куулар кылган. Партия организацияларының сорулгалары, агитпункт ажылын организастаары, соңгулда документилерин доллурары дээш өске-даа чугула айтырыгларны райкомнун болгаш райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары семинарга таныштырган.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Тес-Хем район.

Курс ажыттынган

«Механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезин организаастаар дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы үнген соонда, Эрзин районунуң «Мөрен» колхозунуң баштаар чери, партия эге организациязы ол доктаалды боттандырары-биле колхозка механизаторлар курузун ажыткан. Ам бо хүннерде курста шупту 13 кижи кызымаккай өөренип турар. Кичээлди колхозтуң инженери Ооржак Маадыр-оол башкылап, аныяктар кичээл үеэшкинде үргүлчү кээп турар.

Районда механизатор кадрлар-биле дээре хандыртынган колхоз «Мөрен» деп болур. Колхоз баштаар чери 1973—1974 чылдарда Кызылдың № 3 профессионал-техникти училищезинге 9 аныяктарны чоруткан. Олар училищени дооскаш, төрээн колхозунга кээп ажылдаар.

Д. ЧЫРГАЛ.

Өөрлүг болган

Сергей Сандый-оол эрткен чылдың күскээр чайында дөрт үс баш дунгужун төрүүр хойну хүлээп алган. Мурнунда мал ажылынга чорбаан-даа болза, Сергей кодан хойнуң күш ап семиривээнин дораан эскерип каан.

Чаа ажылдап кирген малчын күскү серпин үеде хоюнуң деңгилдезин бедидеринче улуг кичээнгей салып, одарга кадатты күштелдирген. Түңнел эки болган — ооң кодан хою кышка семис, шыырак ужурашкан.

Тарып боозадылганы хойлар февраль айны сөөлүүредир хураганнаар кылдыр чоруткан. Ам хойлар кидин түлүк төрүп турар. Чаш төл менди.

Аныяк хойжу Сергей Доржуевич Сандый-оол олла совхозтуң дуржулгалыг хоочун хойжузу «Хүндүлелдиң демдээ», «Күш-ажылдың Кызыл Тук» орденнериң эдилекчизи М. А. Дамба-биле социалистиг чарыштыг. Ооң социалистиг хүлээлгезинде төрүүр 100 хойдан 90 хураганны, хой бүрүзүнден 3,4 кг дүктү кыргыыры көрдүнген.

С. Д. Сандый-оолдуң хойжу бооп ажылдап үнгени өске аныяк ог-бүлелерге үлегер болган. Кадыг-Кара Артына, Николай Балган-оол оларның аныяк ог-бүлелери база хойжулар болу берген.

Д. ДАГБА,

Каа-Хем район, «Бүрен» совхоз.

БҮГҮ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү улам быжыглаарының болгаш ажылчы чоннуң эрге-хоойлу кижизидилгезин экижидериниң талазы-биле айтырыг дугайын чугаалашкан СЭКП Тыва обкомунуң XI пленумунуң шиитпирлери чер-черде партия организацияларының кичээнгейиниң төвүнде турар. Эрзиниң чоокта чаа болуп эрткен партия активиниң хуралында районда хөй-ниитиниң корум-чурумунуң болгаш эрге-хоойлу кижизидилгезиниң дугайында айтырыгны бүгү талалыг сайгарып көргеп.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү улам быжыглаарының болгаш күш-ажылчы коллективтериниң ажыл-ишчилерни бедик харыысалгага, бижыг сагылга-чурумга кижизидер талазы-биле районнуң, партия, совет, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының чорудуп келген политкижизидилгелиг ажыл-чорудулгазының түңнелинде 1972 чыл-биле деңнээрге 1973 чылда хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир чорук. өлүмнү каш, ооң иштинде биче хулиган кылыр чорук ийи ажыг катап эвээжээн. Онза аар херектер үүлгедир чоруктар эрткен чылын болбаан.

Ленин аттыг колхозтуң баштаар чери болгаш ында партбюро, көдээ Советтиң күүскому ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээрде —ону партийжи политиктиг, организакчы ажылы-биле сыры холбаштырыш турар. Ажыл-ишче болгаш амыдырал-чуртталгага база социалистиг хүлээлгелериниң негелдерин күүседиринге күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун барымдаалаарын чедип алган. Ол колхозтуң автопарыгында партбөлүк (организакчызы М. Кыныраа) коллективке бүдүрүлгечи болгаш кижизидилге ажылын шын холбаштырыш келгениниң түңнелинде колхозтуң транспортчуларының аразында арагалаар, ажыл шагы үзер чоруктар мурнуку чылдарныындан кызырлып, автомашинаны үрээр, кывар-чаар материалдарны камналга чок чарыгдаар чорук дыка эвээжээн.

Колхозтуң механизаторлары чоокта чаа боттарының хуралында Казахстанның, Белоруссияның болгаш Ростов областың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының техниканы эң-не ажыктыы-биле ажыглаар дугайында кыйгырыыр-биле таныжып, деткивишаан, боттары тодаргай хүлээлгелерин алганнар. Ында техниканың ажыл чок анаа турар чоруун эвээжедирин, ону эдилээр хуусаазын үзадырын, озал-ондак чок чоруун хандырарын, механизатор кадрларның күш-ажылга сагылга-чурумун бедидериниң негелделери көрдүнген.

Ол-ла болуп эрткен хуралдарга колхозтуң механизаторлары моральдыг болгаш материалдыг харыысалга дугайында чижек дүрүмнү ажылдап кылырын база саналдааннар. Бо бүгү хемчеглериниң үреттүнели, баштайгы базымнары бо хүннерде көстүп эгелээн. Кывар-чаар материалдың камналгазын чедип алыры-биле, ону түгле талон ёзугаар бээр кылдыр чурумчуттар.

Ленин аттыг колхозтуң төвү—Булуң-Бажы суурнуң агитквартира бүрүзү бо өөредилге чылының бирги чартыында өөрензе чогуур уругларның үүс хуу өөредилгезин чедип алган. Ында ада-иелерниң школа-биле харылзаазын база эки тургускан. Район төвүнүң ортумак школазында торелдер университеди партия организациязының удуртулгазы-биле ам каш чыл улаштыр бодунуң ажылын үргүлчүлеп, школачы болгаш элүеди назылыг уругларның кижизидилгезиниң талазы-биле ада-иелерге эвээш эвес дузаны чедирип турар.

Чон ортузунга эрге-хоойлу пропагандазын күштелдирер талазы-биле «Коммунизмче орук» колхозта партия болган. Колхозтуң чолаачыларын үш звенога үскен. Звено бүрүзү тус-тузында хүлээлгелиг, ында кайы-бир кижи онаалдазын күүсетпейн баар болза, ооң кежигүннери ук даалганы күүседир. Өскээр чугаалаарга чаңгызы хөй дээш, хөй чаңгызы дээш деп принципти херек кырында боттандырыш турар.

Районнуң албан организация черлери, ажыл-ажылары, ында партия организациялары социалистиг хоойлу-дүрүмнү улам быжыглаарынче, эрге-хоойлу пропагандазын күштелдиринче угланган айтырыгларны хуралдарга чугаалажып, аңаа дүүштүр чорудар хемчеглерни хүлээп ап турар болгаш ооң күүселдезин доктаамал хынаан келген.

Эрзин, Бай-Даг суурларда Культура бажыңнары чыл эгезинден бээр социалистиг хоойлу-дүрүмнү камгалаарынче болгаш ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынче угланган темаларга 19 лекцияны номчаан, «Кижи болгаш хоойлу», «Мен—Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп тематиктиг болгаш айтырыг, харыы кежээлерин эрттиргилээн. Нарын, Мөрен суурларда агитквартираларның боттывынгыр уран үүл коллективтери боттарының репертуарларына хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, хажыдар чоруктарны шоодуп сойгалаан, шүгүмчүлээн, кижизидикчи утка-шынарлыг, дөштиг номерлерни киирип турар.

Ленин аттыг колхозтуң төвү—Булуң-Бажы суурнуң агитквартира бүрүзү бо өөредилге чылының бирги чартыында өөрензе чогуур уругларның үүс хуу өөредилгезин чедип алган. Ында ада-иелерниң школа-биле харылзаазын база эки тургускан. Район төвүнүң ортумак школазында торелдер университеди партия организациязының удуртулгазы-биле ам каш чыл улаштыр бодунуң ажылын үргүлчүлеп, школачы болгаш элүеди назылыг уругларның кижизидилгезиниң талазы-биле ада-иелерге эвээш эвес дузаны чедирип турар.

Чон ортузунга эрге-хоойлу пропагандазын күштелдирер талазы-биле «Коммунизмче орук» колхозта партия болдилгезин экижидер дугайында айтырыгларже районнуң чамдык партия организациялары ам-даа чедир кичээнгей салбайн турар. Үстүнде айтырыгга хамаарыштыр чон ортузунга агитас-массалыг, политиктиг ажылдың утка-шынары чамдык черлерде чавыс болуп турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга деткимче бээр, чоннуң дыштанылгазынга база чугула күш-культура болгаш спорт ажылы районда амдыгаа чедир бүгү-ниитиниң херээ болуп шыдаваан. Чаа ГТО-нуң нормазын назы-хар аайы-биле дужаарын чедип алыр болгаш спортту улам ыңай хөгжүдер турбуже, чамдык партия, профэвилел, комсомол болгаш спорт организациялары ол чугула айтырыгны үениң негелдезинге дүүштүр тургузуп шыдаваан.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга дузалаар ужурлуг эш хуузунуң судтары, улусчу дружиналар чамдык ажыл-агыйларда боттарының шугуму-биле ажылды кошкак чорудуп турар. Ылаңгыя «Чаа орук» колхозтуң партбюрозу ол хөй-ниити организацияларның ажылын чогуур деңнелге чедир тургузуп шыдавайн, оларга боттуг дуза көргүспейн турар. Ниитиниң корум-чурумун хажыдар чоруктарны болдурбас дээш баш удур сагындырарынга, чалгаалар болгаш төтчеглекчилер-биле демиселди чорударының база бир эптиг хевири—хаана парлалгазын, шүгүмчүлелдиг хуудустарны ол колхозта чедир ажылдавайн турар.

Районнуң экономиказының кол адыры—мал ажылында харыысалга чок чоруктар чамдык ажыл-агыйларда амдаа бар.

Үстүнде айыткан четпестерни чайладыры-биле шыңгыы түңнелди үвдүрүп, СЭКП Тыва обкомунуң XI пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, районнуң партия болгаш хөй-ниити организациялары политмассалыг боттандырар дээш, районнуң партия болгаш хөй-ниити организациялары политмассалыг болгаш кижизидилге ажылын улам күштелдирери—бистиң чугула сорулгавыс болур. Районга эрге-хоойлуну быжыглаар болгаш чер болганга үлегерлиг корум-чурумну тургузары дээш, демиселге идепкейлиг киржири—бүгү хөй-ниитиниң болгаш кижи бүрүзүнүң херээ.

А. МОҢГУШ,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

Партийжи амыдырал

АНЫЯКТАРНЫ КЫЙГЫРГАН

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң механизаторларының база автомашина чолаачыларының каттышкан хуралы болган. Механизаторлар трактор парыгының ажылының бүдүрүкчүлүүн 5 хуу, тараа комбайннарының эәлчег нормазын 5 хуу бедидерин шиитпирлээн.

Ооң ынай механизаторларның хуралы техниктиг хандырылганың депшилгелиг аргаларын пептередиринче, машиналарны ажыглаарының болгаш ажаарының дүрүмнерин сагыырынче, техникага камныг болурунче, машиналарның ажылдаар хуусаазын үзадырынче улуг кичээнгейни салган.

Тыва АССР-нин алдарлыг механизатору Ооржак Стай-оол илчирбелиг трактор-биле 1050 га черни ажылдап кылыр планны 1250 га чедирер деп хүлээнген. Куулар Калдар-оол, Монгуш Даш-оол олар 1200 гектар черни ажылдап кылырын хүлээнгеш, чаа бедиткен хүлээлгелерни алгаш, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче аныяк механизаторлар Сат Хеймер-оол, Монгуш Маадыр-оол, Куулар Чечен-оол оларны кыйгырган.

Колхозтуң тарылга шөлү бо чылын 3150 га чедер, ооң иштинде кол аъш-чем культуразы кызыл-тасты 1855 гектар черге тарыыр. Тараажылар суггат чок чернин та бүрүзүнден 10 центнер, суггаттыг чернин 15 центнер дүжүдүн алыр хүлээлгелиг.

Механизаторлар, автомашина чолаачылары часкы тарылганын бүдүүзү бо хүннерде белеткелди катап-катап хынап көрүп турарлар.

М. КӨЖЕЛДЕЙ.

Эрткен чылдан бедик көргүзүг дээш

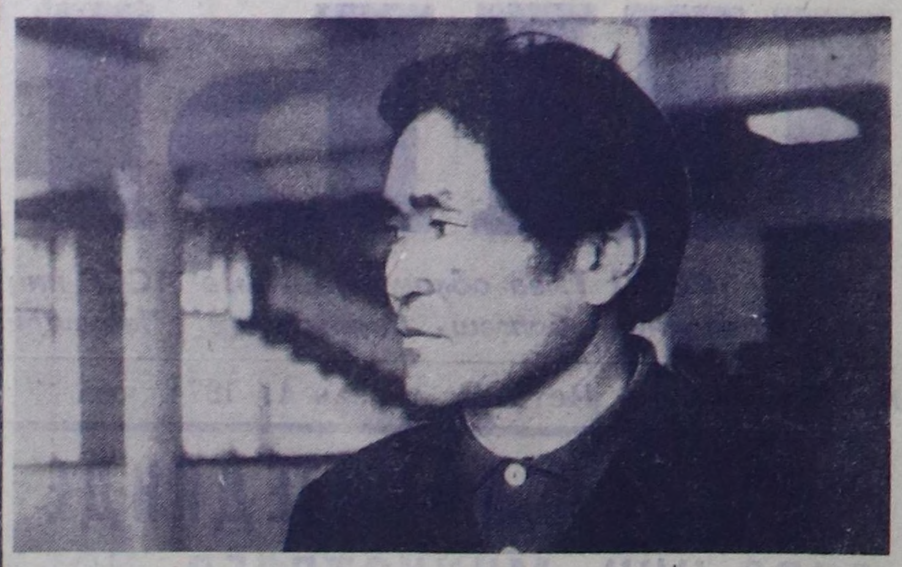

Тоску беш чылдың шиитпирлиг 1973 чылында Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунуң малчыннарының социалистиг чарыжына Дарый-оол Бойдуович Ооржак бирги черни алган. Төрүүр 470 хоюндан 572 хураганны ол менди доруктурган, хой бүрүзүнден 3,5 кг дүк алыр дээн хүлээлгезин 4,6 кг кылдыр күүсеткен. Ол чедиишкиннери дээш, 1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи деп хөрек демдээ-биле ол шаңнаткан.

Беш чылдың тодарадыкчы бо чылында эрткен чылдыындан-даа бедик көргүзүүлерлиг болур дээш ол кызымак ажылдап турар. Бо чурукта—хойжу Д. Б. Ооржактыр.

А. МОҢГУШТУҢ фотозу.

ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ОРГАНЫ

(СЭКП ТК-ның теоретиктиг болгаш политиктиг «Коммунист» журналының 50 чыл оюнга)

1924 чылдың апрель 5-те «Большевик» журналдың бирги номерин парлап үндүрген. Журналды тургузар дугайында шиитпирни РКП(б) ТК 1923 чылдың ноябрь 19-та хүлээп алган. Ындыг ат-биле ол журнал 1924 чылдың апрельден 1952 чылдың октябрьга чедир үнүп келген, ооң сөөлүнде Бүгүэвилелдиң Коммунистиг (большевиктер) партиязын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы кылдыр эде адааны-биле холбаштыр журналдың адын «Коммунист» кылдыр эде адаан.

Журналдың тыштын келгенинден бээр эрткен чартык үүс чыл болза төөгүлүг улуг чедиишкиннериң, тайбың тургузукчу күш-ажылдың болгаш кадыг-дошкун дайын шылгалдаларының, социалистиг болгаш коммунистиг ниитилелди тургузар дээш маадырлыг демиселдің чылдары болган. Журналдың төөгүзү—ол демиселдің тускай хевирлиг, тодаргай төөгүзү болур. Партияның чиңгине шугумун удуртулга болдурбушаан, журнал марксичи-ленинчи өөредигни чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдеринге, социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга дыка улуг үлүг-хуузун киирген.

«Большевиктиң» бирги номеринге-ле «Ленин болгаш ленинизм» деп бөлүк көстүп келген, аңаа В. И. Ленинниң чүүлдери, чагаалары, бижиктери, ооң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында материалдар парлаттынын турган. Ол бөлүктүң материалдарының эгелери солчуп келзе-даа, улуг баштынчының дириг созу журналдың арыннарындан ам-даа дыңналып турар.

Чартык үүс чыл дургузунда «Большевиктиң» — «Коммунистиң» арыннарынга В. И. Ленинниң мырыңай парлаттынмаан нүкпе, азы шаанда билдинмес турган 125 ажылдары, чагаалары болгаш документилери парлаттынган.

ССРЭ-те социализм тургузуушкунунуң төөгүлүг салымчолу шиитпирлеттинин турда, партияга берге болгаш нарын үеде тургустунган журнал ленинчи өөредигиңиң арыг чоруу дээш, партияның идейлиг болгаш организастыг чаңгыс эви дээш, ооң чиңгине шугумундан үүл-бүрү хажыдыышкыннар кылыр чоруктарга удур дораан-на демисежип киринкен. Журналдың номерлерин көргеш, партияның болгаш улустуң күжеиишкиннинг ажыл-ижин база катап эскерип, ынчаардагы уттундурбас хүннериң хей-аъдын — чаа ниитилелди тургузаарының соруун сактып кээр-дир.

Кижиге чүдүүр чорукту ажып эртериниң дугайында айтырыг ажыл-чорудулгага чугула черни эәлеп турган. СЭКП-ниң XX съездизинин сөөлүнде журналдың арыннарында коммунистиг тургузуушкунуң теориязының болгаш практиказының чугула айтырыгларын тургузары күштелген. Коммунистиг партияның болгаш улус массаларының ажыл-чорудулгазын түңнээринче, социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезиниң айтырыгларын чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап кылырынче база ол ышкаш делегейнин социалистиг системазын хөгжүдериниң, социалистиг чурттарының чаңгыс эвин болган кады ажылдажылгазын быжыглаарының, амгы үениң капитализминиң экономиказының болгаш политиказының, делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң айтырыгларынче, марксизм-ленинизмниң арыг чоруу дээш, буржуаз идеологияга болгаш ревизионизмге удур демиселче «Коммунист» бодунуң бүгү күжүн мөөңнээн.

Журналдың ажылынга-даа, бүгү совет парлалгага-даа СЭКП ТК-ның октябрь (1964 чыл) болгаш ооң дараазындагы Пленумнарының, бистиң партиявыстың XXIII болгаш XXIV съездилериниң шиитпирлери улуг ужур-дузалыг болган. «Коммунист» хөй-ниити амыдыралын эртемге үндезилеп удуртуру дээш, партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын болгаш партийжи удуртулганың принциптерин сагыыры дээш чайгылыш чок туржуп келген.

Сөөлгү чылдарда марксичи-ленинчи эртемни улам ыңай хөгжүдеринге, ниитилел амыдыралының болуушкуннарын, ооң кол-кол угланыышкыннарын СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлеринге дүүштүр теория талазы-биле боттуг бодан көөрүнге тураскааткан үүлдер журналда кол черни эәлеп турар. Сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң экономиктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал амыдыралының айтырыгларынче, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынче, чаа кижини кижизидеринче онза кичээнгейни салып келген. СЭКП-ниң экономиктиг политиказын, тоску беш чылдың үндезин айтырыгларын болгаш оларны шиитпирлээринің аргаларын, массаларның күш-ажылчы идепкейин бүгү талазы-биле хөгжүдерин база ол ышкаш партияның XXIV съездизинин айытканын ёзугаар бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунуң программазын күүседиринге экономиктиг эртемнин сорулгаларын чырыдары журналда кол черни эәлеп турар. Сайзыраңгай социалистиг ниитилелге партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюнуң айтырыгларын, ол ниитилелдиң хөгжүлдезинин кол перспективазын, шын политиктиг шугумну болгаш ону амыдыралга боттандырар сорулга-биле ажылчы чоннарны организастаарын партияның айтып берип турарын журналдың арыннарынга калбаа-биле чырытпышаан, ону теорияга үндезилеп турар.

Партийжи ажылдың мурнакчы дуржулгазын түңнеп база пропагандалап турар чүүлдер көскү черни эәлеп келген. Ол чүүлдериң дыка хөйүнде ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн бедидерин, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедирин партия комитеттери канчаар чедип ап турарын чугаалап турар, олар ону чедип алырда, совет болгаш ажыл-агый органнарын солуй бербейн, организакчы болгаш кижизидикчи ажылдың методтарын ажыглап турган, чедип ап турар.

Социализм чурттарының экономиктиг кады ажылдажылгазы—социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин быжыглаарының болгаш күчү күжүн улгаттырарының үндезини болурун барымдаалааш, ЭДЧ-ниң XXV сессиязының хүлээп алганы социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазынга үндезилеттинген теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыгларны ажылдап кылырынче хамыктың мурнунда кол кичээнгей салып турар апаргын. Оларга Комплекстиг программаны боттандырарының, ону болгаш өске-даа айтырыгларны амыдыралга боттандырыш турда, национал болгаш интернационалдыг чүүлдериң диалектиказының бүгү делегейге ужур-дузалыг айтырыглары хамааржыр. Пролетар интернационализминиң принциптеринге үндезилеп социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин быжыглаарының, аңгы-аңгы чурттарга социализм тургузуушкунунуң ниити дүрүм-хоойлуларының илереп келириниң тускай онзагай байдалдарының, делегейде революсчу чорудулганың шимчедикчи күштеринге делегей социализминиң салдары улам күштелип турарының айтырыгларын база өөренип көрүп турар. Аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциптерин бүгү делегей амыдыралының нормалары кылдыр бадыткаары дээш СЭКП-ниң, социализм чурттарының акы-дуңма партияларының демиселин калбаа-биле чырыдын келген.

СЭКП-ниң XXIV съездизинин идип үндүргени Тайбың-ның программазының уткашынарын тайылбырлап, ону боттандырар дээш демиселди көргүспүшаан, даштыкы политиканың эң чугула болуушкуннарын (бирги эәлчегде СЭКП ТК-ның Пленумнарын болгаш акы-дуңма партияларның база чурттарның удуртукчуларының ужуражыышкыннарын) чырыдары-биле чергелештир СЭКП-ниң даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарын, принциптерин болгаш онзагай чүүлдерин база ол ышкаш делегей харылзааларының амгы хөгжүлдезинде кол чүткүлдерни теория талазы-биле хандыр шын үнелеп көөрүн журнал оралдажып турар.

Бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң мурнунда турып турар теоретиктиг айтырыгларже, компартиялариның идей-политиктиг ажылынче, антикоммунизмни, буржуаз идеологияның кол агымнарын болгаш амгы үениң революсчу чорудулгазын ревизионистерниң хажыдып турарын сойгалап илередиринче маоизмни шүгүмчүлээринче, пекин удуртулгаларының иштики болгаш даштыкы политиказының антисовет база улуска удур утка-шынарын тодарадырынче журнал көшкаш дивес кичээнгейни салып турар.

Бүгү совет парлалганың хөгжээни-биле, ооң идейлиг болгаш политиктиг салдарының өскени-биле чергелештир «Коммунистиң» салдары, аталдары болгаш нептерентейи улам бедээн. Бир эвес журналдын баштайгы номери 15 мун экземпляр саныг үнген турган болза, ам ооң тиражы 940 мун четкен.

«Коммунист» журнал СЭКП Төп Комитединиң шуут-ла дорт удуртулгазы-биле ажылдап, ооң дузазыны болгаш деткимчезин хүн бүрү албышаан, ленинчи партияның моон соңгаар-даа теоретиктиг болгаш политиктиг органы болур.

Александр БАКИН,
(ПМА).

Республиканың херээженнер чөвүлелдеринде

КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫНЫҢ ТӨВҮ

— Бистиң районда эки ажылдыг херээженнер чөвүлелдери эвээш эвес. Ынчалза-даа Ленин аттыг колхозта чөвүлелдиң ажылы өскелериниңден ылгалып турар—деп, СЭКП Эрзин райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи С. К. Байыр-оолдун сүмелээнин ёзугаар Булуң-Бажы суурга чеде бердивис. Көдээ Советтиң күүскомунуң конторазында «Херээженнер булуңунда» чөвүлелдиң болгаш агитквартираларның ажыл планын бижээш, аскан болду.

Ооң чоруткан ажылдарының болгаш моон соңгааргы сорулгаларының дугайын чөвүлел даргазы Маадыр Төмүровна Кыныраа биске таныштырды.

Суурда беш агитквартира ооң ортузунга политмассалыг ажылды чорударының төвү апарган. Айда бир удаа чыглып хуралдаары ында чаңчыл болу берген. Аңаа ажыл-агыйның, амыдырал-чуртталганың өйү келген айтырыгларын чугаалажыры бир малчының коданынга шеф дуазын көргүзерин дуурлуу. агитквартираның ажыл планын бадылаары дээш өске-даа айтырыгларны шиитпирлээр. Агитквартира бүрүзү тускай булуннуг, хана солуннуг, херээженнериниң ажыл-ижин көргүскен чуруктарлыг. Аңаа хамааржып турар чурттакчыларының фото-чуруктарын аскан.

— ССРЭ-нин акы-дуңма өг-бүлезинге Совет Тываның эки-тура-биле бактаан киргенинден бээр 30 чыл оюн бо чылын байырлаар болгай. Ону ажыл-ишчи чедиишкиннер-биле үткүүр дээш бистиң суурнуң херээженнери кызымак ажылдап турар — деп. Маадыр Төмүровна чугаалай-дыр.

Байырлал хүннеринде агитквартираларның кежигүннериниң күжү-биле белеткээн солун концертти суурнуң чурттакчыларына болгаш ыраккы одарларда ажылдап турар малчыннарга бараалгадырын херээженнер чөвүлели планнап, бо хүннерде оларның уран мергежилин хынап, агитквартиралар аразында бот-тывынгыр уран үүл ёзугаар организастап турар. Ам удавас болур түңнел концертке көрүлдениң тиилекчизи тодаратты-нар. Минчээ Ямааның даргалааны 3 дугаар агитквартира суурда дээре ажылдыгларның бирээзи. Ооң кежигүннери хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, колхозка мал чемин белеткээринге эки ажылдааннар. Оюн-концерттерге-даа оларның ат-сураа суурда калбарган.

Агитквартираларга ажылды организастаар, оларны удуртур талазы-биле колхозта херээженнер чөвүлели ажылды чорудуп турар. Ооң составында 11 кижи бар. Херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери Чинчин Сагаандай, Ынаалай Барымаа болгаш Дузенмаа Суугаа удуртканнар. 5, 4, 3 дугаар агитквартираларның ажылы база эки. Оларның ажылында бир эки үүл—ооң кежигүннериниң школа-биле быжыг харылзаалыында Ада-иелер төрелдер комитединиң кежигүннери-биле кады школага дежурныйлап, уругларның кичээлдеринге үргүлчү олуржуп турар. Моон түңнелинде школа-биле ада-иелериниң харылзаазы улам быжыккан болгаш өөреникчилериниң чурум үрээр, кичээл үзер чоруу кызырылган.

«Иенин үнү» деп хана солунну — суурда херээженнер чөвүлели үндүрүп турар. Ооң ажылын удуртуп, хана парлалгазының дээштиин чедип алыр дээш редактор Саара Дамдын шудургу чоруун көргүзүп келген.

Эрзин районнуң херээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарышка бирги черни эәлээш, Булуң-Бажында чөвүлел, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң «Тиилекчи херээженнер чөвүлелинге» деп шилчиир вымпелин болгаш акша шаңналын алган.

— Моон мурнунда бистиң кожавыс «Мөрен» колхозта херээженнер чөвүлелинге турган вымпел болгай. Эрткен чылын ону бис чаалап алдывыс. Бо юбилейлиг чылда улам эки ажылдаарын хүлээнмишаан, мөренчилерни социалистиг чарышка кыйгырган бис — деп, херээженнер чөвүлелиниң даргазы Маадыр Төмүровна чугаалап берди. Олар ' ол вымпелди салбас дээш моон соңгаар-даа шудургу ажылдаарлар.

М. КАЛЧАН.

ЧУРУКТА: М. Т. Кыныраа. Фотозу авторнуу.

ТАЛАНТ БАРДА...

Тес-Хемниң Ак-Эрик суурда 5 агитквартира ажылдап турар. Оларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Ук чарыштын баштайгы түңнелин чоокта чаа үндүрдүвүс. Аңаа бот-тывынығр уран үүл талазы-биле бирги черни Анай Чыпсынак даргалаан № 3 агитквартира алган.

Бистин суурувуста талантылыг кижилер хөй. Агитквартиралар аразынга болган бот-тывынгыр уран үүл көрүлдезиниң үезинде ырлаарынга, шүлүктээринге, танцылаарынга болгаш хөгжүмге салым-чаяанныг аныяктар-даа, кырганнар-даа бары илерээн. Ону Зоя Даваанын «Тывам» деп шүлүктү номчааны, Чечек Момбадак биле Доржу Кыргыстын «Чеди Тейни» ырлааны, Чыдыг-оол Оюннуң баянга аялгалар күүсеткени херечилеп турар.

Ак-Эрик суурда хөөмейлээр, хомустаар улус база бар. Черле ынчаш, агитквартираларның концертинин программазы уран чүүлдүң хөй янзы кезектериниң турган болган. Ам ол концерттин эң эки номерлерин шилээш, өске суурларга үндүрерин планнап турар бис.

К. БИЧИИ-УРУГ.

УРАН ХОЛДАР

Баян-Кол суурнуң хөй-ниити болгаш культура амыдыралынга херээженнер чөвүлелиниң киржилгези улуг. Ооң чижээн чоннуң кедер хевинин каас-чараш, чиир чемининң янзы-бүрү, бажыннарының арыгсилиг апарганындан безин көрүп болур. Чүге дээрге, ол чаагай өскерилге херээженнерниң киржилгези, оларның күжү-биле болуп турар.

Херээженнер чөвүлели чоокта чаа делгелге организаастаан. Аңаа бистин херээженнеривистин уран-шеверин, тыызын, кызымаан болгаш талантызын магаладым. Аргаан берттер, даараан тоннар, улдурган идиктер болгаш хаарган боовалар, дүлген манчылар, бустаан буузалар...

Делгелгеге тиилекчи болган киржикчилер болгаш агитквартиралар херээженнер чөвүлелиниң шаңналын алганнар. Хеп даараарынга эмчи Раиса Данзын, школа ажылчыны Седен Доңгүр-кара, а чем кылырынга колхозчу Зоя Түлуш, пенсионер Екатерина Портнягина олар бирги черни эәлээннер. Солун болгаш ажыктыг делгелгени көргенинге суурнуң чону өөрүп турган.

Херээженнер чөвүлели ам база бир делгелге организастаарын планнаан. Бо удаада чурукчулар болгаш чазаныкчылар боттарының талантызын чонга бараалгадыр. Ам белеткел кидин түлүк.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

СЭКП ТӨП Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

(Төнчүү. Эгези 1-ги арында).

Тудуг материалдар министерствозунга, ССРЭ-ниң Өдүүг металлургия министерствозунга, ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозунга, ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуунуң министерствозунга, Химия үлетпүрүнүң министерствозунга, Транспорт тудуунуң министерствозунга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш өске-даа министерстволарга, ведомстволарга чугайлыг материалдарны бүдүрер талазы-биле бүдүрүлгелерни тударын хандырарын дааскан.

РСФСР-ниң Тудуг материалдар министерствозунуң системазынга керамиктиг дренаж хоолайларын болгаш чугай далганы бүдүрер талазы-биле үлетпүр каттыжыышкынын тургузарын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш ССРЭ-ниң Тудуг материалдар министерствозунга саналдаан.

РСФСР-ниң кара эвес хөрөөнүүт зоназынга колхозтарның болгаш совхозтарның бүдүрүлге база агрохимиктиг хандырылгазының талазы-биле специализастаттынган салбырларын организастаарын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш Союзсельхозтехникага дагзыр, Минералдыг чемиштчидилгелерни болгаш чугай материалдарны хүлөөп алыр, кадагалаар, хөрөөнге чаштырар, тукохолуксаларны белеткөөр, түс черниң чугай база торф материалдарын казып тывар, органиктиг чемиштчидилгелерни сөөртүр болгаш хөрөөнге чаштырар талазы-биле, үнүштерни, а химиктиг арга-биле камгалаарының база көдөө ажыл-агый үжар чүүдүнүң талазы-биле ажыл-агыйлар-биле керөө ёзугаар ажылдарны күүседирин оларга хүлөөткен.

Сүт бүдүрериниң, мыйыстыг бода малдың, хаваннарның чаш төлүн өстүрер база семиртир талазы-биле мал ажылының хөй санныг комплекизинин; хой ажылының комплексилерин, чуурга бөөр куш өстүрер фабрикаларны болгаш бролейлер бүдүрер талазы-биле тудуг ажылдары көрдүнген. Мал ажылының комплекстерин болгаш фермаларны комплекстиг механизастаарынга, а ол ышкаш мал чемин белеткөөринге болгаш болбаазырадырынга эргежок чугула машиналарны база дериглерни бүдүрерин организастаар болгаш конструкцияларны ажылдап кылырын Мал ажылының болгаш мал чеми бүдүрериниң, машина тудуунуң министерствозунга дааскан. Россельхозтехника системазынга монтажтаар, ажыглалга киирип, эптеп тургузар болгаш ажеш кылдыр четчелөөр организацияларның бүдүрүлге баазаларын база ол ышкаш мал ажылының фермаларында болгаш комплекстеринде машиналарның болгаш механизмнериниң техниктиг хандырылгазының район станцияларын тургузары көрдүнген.

ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозунга, ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүр министерствозунга, ССРЭ-ниң Эът база сүт үлетпүрүнүң министерствозунга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш Центросоюзка чиик, аъш-чем, эът база сүт үлетпүрүнүң чаа бүдүрүлгелерин, совхозтарда болгаш хереглекчилер кооперациязының организацияларында ногаа консервалары бүдүрүп үндүрер чаа күчүлерни ажыглалга киирерин болгаш ам ажылдап турарларын чаартырын, ногаакартофель шыгжаар черлерниң, кат-чимис шыгжаар черлериниң база ажыткылап-дузаар пунктуларының тудуун хандырарын, а ол ышкаш магазиннериниң садыглаар черлерин, ниитниг чемненилгезиниң бүдүрүлгелериниң олуттарын көвүдедирин саналдаан.

Көдөө суурларны совхозтарның болгаш колхозтарның чаагайжыды туттунган ажылчын суурлары кылдыр чаартырының, ниити билиг школаларын, интернаттарны, школа базы четпээн уруглар албан черлерин, культура бажыңнарын, клубтарны, эмнелгелерин, амыдырал-хандырылга комбинаттарын болгаш өске-даа культура амыдырал объектилерин тударының талазы-биле улуг программа тодараттынган. Эвээн чурттакчылыг бичин суурлардан колхозтарның болгаш совхозтарының ажылчын суурларынче көшкен хамаатыларга чиигелделерин тургускан. Оларның чурттаар бажын болгаш кажаа, херим тудуп алырынга 15 чыл хуусаалыг 3,5 муң рубль чедир түүгүт чөлүнү берип, ол чөлүнүн 35 хуузун күрүпениң күселинге киириштирер.

Бүдүрүлге, чуртталга болгаш культура-амыдырал дузалыг тудуглары, а ол ышкаш РСФСР-ниң кара эвес хөрөөнүүт зоназында суг ажыл-агый организацияларының бүдүрүлге баазазының тудуун дүргедедир сорулгабиле, ол ажылдарны боттандырарын ССРЭ-ниң Көдөө ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунга, ССРЭ-ниң Аар үлетпүр бүдүрүлгелериниң тудуунуң министерствозунга, ССРЭ-ниң үлетпүр тудуунуң министерствозунга, ССРЭ-ниң Монтаж болгаш тускай тудуг ажылдарының министерствозунга, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрофикация министерствозунга болгаш өске-даа элээн каш министерстволарга, ведомстволарга онаатан.

ССРЭ-ниң Күртдуунга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, ССРЭ-ниң Көдөө ажыл-агый министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Көдөө тудуг министерствозунга көдөөде чурттакчылыг черлериниң район аайы-биле планнаашкынының болгаш тудуунуң төлевилелдерин, колхозтарның болгаш совхозтарның организас-ажыл-агый тургузуушкунунуң план-төлевилелин чогаадырын 1974—1975 чылдарда доозарын хүлөөткен: 1980 чылда тудугнуң индустриалдыг арганынче колдуунда шилчээн турарын барымдаалап турган, зонаның тудуг организацияларының бүдүрүлге баазаларын комплекстиг хөгжүдериниң техника-экономиктиг үндезилээшкинин ажылдап кылырын организастаар, эң ажыктыг конструкцияларны ажыглаарын, көдөөниң тудуг организацияларын механизацияның амгы үеде чепсектери-биле дериирин калбаа-биле пептередир.

Кадыг шывыглыг, республика, область, тус черлер үжүр-дузалыг болгаш колхозтарның база совхозтарның иштики ажыл-агый оруктарынга хамаарыштыр 25 муң километр автомобиль оруктарын тудары доктаалда көрдүнген. Иштики ажыл-агый оруктарын тударынга хамаарыштыр колхозтарга 15 чыл чедир хуусаалыг чөлүнү тыпсыр.

Электри дамчыдылгазының шугумнарын, трансформатор подстанцияларын тударын болгаш көдөө ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш көдөө чонунуң коммунал-амыдырал хереглелин долузу-биле хандырарынга эргежок чугула хемчөөлдиг электри энергиязын үндүрүп бөөрин хандырган турарын ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунга хүлөөткен.

Автономнуг телефон станцияларын тударын болгаш бүгү колхозтарга база совхозтарга иштики бүдүрүлге телефон харылзааларының шугумнарын тударын, чаартырын 1980 чылга чедир колдуунда доозарын ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунга хүлөөткен.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне комитеди мергежилдиг кадрларны белеткөөрин көвүдедир, көдөөниң профессионал-техниктиг училищелерин тударын болгаш оларның ам ажылдап турарларын алгыдарын хандырар хүлөөлгелиглер.

РСФСР-ниң кара эвес хөрөөнүүт зоназынга мелиорация болгаш көдөө тудугларны Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалычы тудуу кылдыр чарлаар болгаш ол зонаже студентилериниң тудуг отрядтарын чорудар дугайында ВЛКСМ ТК-ның саналы хүлөөн алдынган. Тудугларны аныяк кадрлар-биле четчеләөр, аныяктарның профессионал болгаш ниити билиг деңнелин бедидер, оларны көдөө ажыл-агый бүдүрүлгезиниң быжыглаар талазы-биле доктаамал дузаны комсомол организациялары көргүзер ужурлуг.

Эртем-шинчилел албан черлериниң болгаш дээди өөредилге черлериниң күженишкиннерин селекцияның болгаш үрезин ажылының, черни мелиорастаарының, РСФСР-ниң кара эвес хөрөөнүүт зоназының көдөө ажыл-агыйын химизастаарының, механизастаарының болгаш электрижидилгинин эң-не өйү келген айтырыгларын ажылдап кылырынче үглаарын ССРЭ-ниң Көдөө ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, Сельхозтехникага, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш Көдөө ажыл-агыйның В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязынга саналдаан. Эртем албан черлериниң четкизин чурумчудар, оларны специализастаар, тараа болгаш одар-белчиир культураларының, лённың, картофельдиң болгаш ногаалларының бедик дүжүттүг сорттарын болгаш гибридтерин, малдың болгаш куштарының бедик продуктулуг уксаларын ол зонага хандырар талазы-биле селекция төптерин тургузар дээш тодаргай хемчеглерни боттандырар.

РСФСР-ниң кара эвес хөрөөнүүт зоназынга көдөө ажыл-агыйны улам ыцай хөгжүдериче болгаш көдөөде социал-экономиктиг байдалды экижидериче углаган өскедаа элээн хөй хемчеглерни алыры доктаалда база көрдүнген.

РСФСР-ниң кара эвес хөрөөнүүт зоназынга көдөө ажыл-агый бүдүрүлгезин дүрген көдүреринге эргежок чугула бүгү чүүлдерни партия, совет, көдөө ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый органнары кылыр дээрзинге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели быжыг бүзүрелдиин илергейлээн, ол чорук чурттун көдөө ажыл-агыйын хөгжүдериниң узун хуусаалыг программазын боттандырарынга улуг салыышкын болур.

Хөй уруглуг иелерни „Иениң алдары“ орденнер-биле, „Иениң медалы“ медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

(Төнчүү. Эгези № 77 солунда).

КАА-ХЕМ РАЙОН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Марфа Панфиловна Баева—Ильинка суурда өг-бүле ээзи

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-Уруг Оглуевна Ковээзин—Суг-Бажы суурда өг-бүле ээзи

Точермаа Аранчаловна Уксар—«Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дежитмаа Дапыяновна Нанзат-оол — «Тиилелге колхозтуг колхозчузу.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Доржу Чолдак Оюновна Носак — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бап Биче-оловна Салчак—«Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ» МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Зоя Осиповна Васильева—Севи суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мария Степановна Күскежик—«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Светлана Кара-ооловна Маады—«Саян» совхозтуң ажылчыны.

Анна Гавриловна Никифорова—Севи суурда өг-бүле ээзи.

Любовь Васильевна Норжунмаа— «Өөк» суурда өг-бүле ээзи.

Татьяна Тайгаевна Ондар—Аржаан ортумак школазының башкызы.

Көк-кыс Маадыевна Оюн—«Саян» совхозтуң ажылчыны.

Антонина Ивановна Павлова —Чаа-Шивилиг суурда өг-бүле ээзи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Шоома Долдуйдуповна Бады-Байыр—Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны

Ховалыг Сандановна Караш—Хайыракан суурда өг-бүле ээзи

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долума Монгушовна Даржаа—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Чанзанмаа Ховалыговна Донгак—Алдыы-Шынаа школазының ажылчыны.

Мая Сундуевна Дүгер — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Дензимаа Кыргысовна Кызыл-оол — Арыскан школазының ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-кыс Долаановна Долаан — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Ымалдай Ховалыговна Донгак — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Сонамовна Дондай-оол — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Любовь Васильевна Железкина — «ҮТКА 25 чылы» совхозта уруглар садының ажылчыны.

Окчаа Даракпановна Үйнукпан — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Ермеевна Чебодаева — Шагаан-Арыгда уруглар ясли-садының кижизидикчизи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Валентина Самытаевна Балчымай — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Мария Сергеевна Дамбаа—Бөлүн-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Александра Ховалыговна Көк — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Өшкү-Саар Даңзыевна Монгуш — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Хенче Укомбайовна Сундуй — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Үйнук Суктеровна Ханмаа—Кызыл-Даг көдөө Совединиң ажылчыны.

Евгения Кыргысовна Чамыян—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Светлана Владимировна Козлова — «Тувинская правда» солуннуң улуг корреспондентизи.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анна Алексеевна Самсонова—Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Антонина Михайловна Муравьева—Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Нина Николаевна Рыжкина—Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Елена Хөйленовна Серөө—Хоорайның № 1 бажың эргелелиниң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Никель Ивановна Казанцева—Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Людмила Ивановна Капустина—республика эмнелгезиниң сестразы.

Кара-кыс Салчаковна Сандай—Тываның ном үндүрер черниң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай 1974 чылдың февраль 22.

КОНТРОЛЁРЛАР СЕМИНАРЫ

Чаан-Хемчик районнуң колхозтарында, совхозтарында, бүдүрүлге, албан организация черлериниде улусчу контроль бөлүктериниң, постуларының база «Комсомолчу прожектор» штабтарының даргаларының семинары Чаланага болуп эрткен.

Анда 110 ажыг кижи киришкен. СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге улусчу контроль бөлүктериниң, постуларының база комсомолчу прожекторларның сорулгаларының дугайында СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. Кууларның илеткелин олар дыннаан. СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш районнуң ажыл-ишчилериниң бо тодарадыкчы чылда ажыл-чорудулгазының дугайын илеткелчи чугаалаан, моон соңгааргы сорулгаларны тодаргай сайгарган.

Улусчу контроль бөлүктериниң, постуларының комсомолчу прожекторларбиле кады ажылдажылгазының дугайын ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары М: Ондар илеткээн.

Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы А. Федоровтуң «Контрольду организастаарының ленинчи принциптери» деп лекциязын семинарның киржикчилериниң моон соңгааргы ажыл-чорудулгазынга тодаргай угланыышкынны берген.

Албан-лужаалдыг кижилернің хамаарышкан ажылынга бот-харыысалгазын бедидер болгаш күрүненин сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле улусчу контроль органнарының сорулгаларының дугайын район прокурору Х. Дажы-Сегбе, бөлүктернің, постуларның ажылының талазы-биле районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы С. Ондар олар семинарның киржикчилеринге таныштырганнар.

Ол семинар улусчу контролёрларның, комсомолчу прожекторларның бир демниг ажылын улам идепкейжидеринге улуг идигни берген. Семинарның киржикчилери боттарының арга-дуржулгазын база солушканнар. М. СЕВЕН.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Ж. МАРШЕНИҢ ЧУГААЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянын Коммунистиг партиязының Чингине секретары Ж. Марше француз телевидениеге чүве чугаалаан. Чурттун экономиктиг байдалының дугайында журналистернин айтырыынга харылаан. Ж. Марше ажылчы чон массаларының материаллыг байдалының баксырап турарын демдеглээн. Амгы үеде ажыл чок кижилернің саны 800.000 чедип турар. Өртек-үнеиң аартаашкыны шуут тулган хемчээлге четкен, ынчангаш 1974 чылда өртектернин улгадыышкыны 15 хуу болур.

ФКП болза чурттун бир чөөн партиязы болбушаан, күш-ажылчы улустун үндезин эрге-ажыктарын камгалаар, монополияларның мөлчүгделинге улур, тайбын болгаш Европага айыыл чок чорук дээш моон-даа соңгаар демисежир апаарын ол айыткан.

Ж. Марше социалистиг чурттарның акы-дүнма компартиялары-биле, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле француз Компартиянын быжыг эп-сеткил каттыштырылгазын онзалап демдеглээн.

Э. БЕРЛИНГУЭРНИҢ ЧУГААЗЫ

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары Э. Берлингуэр Генуеге болган массалыг митингине чүве чугаалаан. Ол митингини ашак-кадайны чарарының дугайында май айда болур бадылаашкынга турасказаткан.

Реаксылыг бүтпес идегеттер ол бадылаашкынны чурттун политиктиг өзээн барыын үзел-бодалдын туружунче чайгылдыр тырттарынга ажыглаарын оралдажып турар деп, ол демдеглээн. Ол дугайында хоойлуну күш чок болдурары дээш фашистернин хөделиишкиннерни калбартып, өнчүкчөңгээлиг үүлгедиишкиннерни, дыка хөй хоорайларда демократтарже халдаашкыннарны кылып турары таварылга эвес.

Э. Берлингуэр клерикалдарның болган фашистернин үүлгедиишкиннеринге удурланырынче, соңгукчулар ортузунга калбак тайылбыр ажылын чорударынче коммунистерни кыйгырган.

ТИИЛЕЛГЕГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның төөгүзүнге кайгамчыктыг хүн — Плайя-Хиронга контрреволюстуг саттынакчыларны чылча шапканының 13 чыл өө чоокшулап орар.

1961 чылдың апрель айда Плайя-Хиронга дүжүрүгүнген интервентилерни куба патриоттар чылча шапкан. Контрреволюсчуларның болгаш оларның империалистиг күткүкчүлериниң чимзениишкиннерни куба улус сойгалап, бодунун революциязының чаалап алыышкынын аная камгалап алгаш, Кубаның тиилеттирбес аргазын бүгү делегейге көргүскен. Ол берге хүннерде маадырлыы-биле тулчуп турган патриоттарга чогуур дузаламчыны Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар каргүскен.

Куба улус тураскаалдыг ол хүнүү социалистиг тургузуушкунуун бүгү участоктарынга шалыпчы күш-ажыл-биле демдеглээр деп турар. «Плайя-Хиронга тиилелгениң айы» чанчыл ёзугаар бүгү чуртта эгелээн. Заводтарның, фабрикаларның, тудугларның коллективтери боттарынга бедиткен хүлөөлгелерни ап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш демиселди күштелдирип турар.

Совет фильмнерге шаңнал

ДЕЛИ. (СЭТА). Уруглар фильмнериниң талазы-биле делегей фестивалынга совет кинематографистериниң тургусканы «Бүгү назыда өөнүктер», «Дидим кижиден ок коргар» деп уран-чечен фильмнери бирги болгаш ийиги шаңналды алган. Үшкү шаңналды ГДР-ниң кинематографистериниң тургусканы «Огниво» деп фильмге тывыскан.

Ол фестивальды Барыын Бенгалия штатта эрттирип турар. Фестивальда чүс ажыг чурттарның төлөөлекчилери киржип турар.

Америк шургуушкун

БОНН. (СЭТА). 1973 чылдың төнчүүзүнде ГФР-ниң экономиказынга даштыкы чурттарның капитал салыышкыны 30 миллиард марка ажыг болганын «Ди Бельт» солунга парлаан. Ынчангаш сөөлгү бүдүн чартык чылда капитал салыышкыны 3 миллиард ажыг рубльге оскен-дир.

Ылаңгыя америк капитал салыышкыны дүрген өзүп турар дугайын парлалга айтып турар. Бир эвес америк капитал салыышкыны 1972 чылда ГФР-ге даштыкы капитал салыышкынының 46 хуузун эдеп турган болза, оон 1973 чылдың төнчүүзүнде үлүү 50 хуу ажа берген. Чижээ, америк «Экссон» деп фирма ГФР-де суун одалга садыглажыышкынының 30 ажыг хуузун контрольдап турар. АКШ-тың автомобиль концернери база чыдып калбайн турар. Олар Барыын Германияда машина садының үштүн бирден хөй кезиин контрольдап турар.

Сөөлгү чылдарда АКШ-тың электротехниктиг компаниялары ГФР-де идепкейлии-биле ажылдан эгелээн. Электроннуг аппараттарны болгаш саналга машиналарын кылыр талазы-биле ГФР-ниң бүдүрүлгелериниң 90 хире хуузун америк капитал контрольдап турары иле апарган.

Р. НИКСОННУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Вьетнам дайынының ветераннар хүнүн таварыштыр Президент Р. Никсон радио дамчыштыр чүве чугаалаан. «Америк шериглери вьетнамдан үвдүргениниң болгаш бистиң төөгүвүске үр болгаш аарыглыг болган бо халаптың соонда бир чыл эртканде безин ол дайынның ветераннары АКШ-та эки чүве көрбейн турар» деп, ол билинген. Ветераннарның хөй нуруузу «тайбыңның боттуг үре-түнелин» ажыглавайн турар. Олар ажылдаар-даа, чурттаар-даа чер чок, эртем-сургуулга-даа өөренмейн турар деп, президент чугаалаан. Ветераннар сөөлгү үш айда чуртка болган энергетика кризизиниң үезинде улам бергедээшкинге таварышканын Никсон база айыткан.

Баштаар черниң дыңнадыы

БОНН. (СЭТА). ГСДП-ниң баштаар чери аная болган хуралынга даштыкы политика айтырыгларының талазы-биле медеглел хүлөөн алгаш, «тайбыңны хандырарының чедиишкиннериг политиказын ургулчулөөривиг» эргежок чугулазын демдеглээн. Ол политика болза «АКШ биле ССРЭ-ниң дүшкүүрлүг чорукту улам чавырылдырарынче угланган күженишкиннери-биле холбашкан» деп медеглелде айыткан.

Партияның баштаар чери Варшава керөөзиниң киржикчилери күрүнелер-биле кады ажылдажылганы кылырының политиказын уламчылаар ужурлуг деп көрүп турар. Бо талазы-биле чамдык чедиишкиннерниң чедип алдыганын, а Совет Эвилели-биле амгы үеде экономиктиг кады ажылдажылганың чаа хөгжүп эгелеп турарын медеглелде база демдеглээн.

Ол медеглелде ГФР биле ГДР-ниң аразында доктаамал төлөө черлерин тургузар дугайында протоколга ат салганынга байыр чедиргенин болгаш ийи герман күрүнелер аразынга харылзааларны моон-даа соңгаар чогумчалыг болдуварын күзеп турарын база илереткен.

Барыын Берлин талазы-биле дөрт күрүненин дугуржулгазын боттандырары дээш «күженишкиннерни үргулчулөөри» чугула деп, баштаар чер санап турар.

ГСДП баштаар чериниң медеглелинде ГФР-ниң НАТО-да бактаан турарын бадыткаан, соңгу-атлантика болүүгленишкини дээрге, «ооң даштыкы политиказынга кол барымдаалаар чүүл боон турарын» демдеглээн.

ПАРИЖТЕН МЕДЭЭ

ПАРИЖ, апрель 3. (СЭТА). Франциянын Президентизи Жорж Помпидунуң мөчүзүнибиле холбаштыр апрель 3-те Премьер-Министр Пьер Мессмерниң даргалаашкыны-биле Франциянын Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болганын тускай дыңнаткан.

„ШПИГЕЛЬ“ КЫДАТТА БАЙДАЛ ДУГАЙЫНДА

БОНН. (СЭТА). Хүндүсүү үеде Маонуң оран-чурту ыржым-на чүве, корум-чурумнуу-даа ажок ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа шала кежээликтей магазиннер хагдынары-биле «семээнчилер» үзүн демир кымчылар туткулап алган, ойтулааштаан өолдардаа ышкаш, Кантонну дургаар каранайып-ла турун бөөр деп, барыын герман «Шпигель» журнал бижээн. Үлетпүрлүг Ухань хоорайга Австралиядан келген аалчыларның кежээки үеде экскурсия кылырын солаан. Туристер гостиницага артып калган, чүте дээрге, ында эргечагырганнар «чөөнерниң» «барыыннарны» канчаар эттеп согарын көргүспес бодааны ол чүве-дир. Дүне боолажыышкын болуп турганын олар дыңнаанар.

Өөреникчилер башкыларын эттээр, эрги номнар дилеп, үжеп, чиндиишкинни кылып туруп бөөр, а кандыг-даа буруу чок кижилериниң моонналарынга каргыштыг сөстер бижээн калбак саазыннар багдап алгаш, кудумчу дургаар сүрүп, турун бөөр ындыг үениң Кыдатка катап түргүстүнар дей бергени ол чоор бе? «Бо демиселди аңгы дайзынларының идеологиязынга удур чорудуп турар, бистиң демиселивиске ындыг удурланыышкыннар моон соңгаардаа тургулаар апаар» деп кыдат парлалганын хереглээшкинин бүзүрөп билиря база берге.

Шынап-ла кымга удур чорудуп турар демисел боор ол? деп журнал айтырган. Ооң ёзулуг үткаазы кыдаттарның хөй нуруузунга безин билдинмес-ле болгай. Пропагандага чагдынып алгаш, эргечагырга дээш, Мао Цзе-дуннуң салгакчызы болур роль дээш ындыг демселди чорудуп турары черле илдеп.

ТЕЛЬ-АВИВТИҢ ЧӨҢГЭЭЗИ

ДАМАСК. (СЭТА). Апрельдиң иинде Голан бедиктеринге израиль болгаш сирия шериглериниң аразынга аткылажыышкыннар база катап болган. САР-ның шериг төлөөлекчиниң дыңнатканы-биле алырга, танкылар болгаш үгер-боолар киришкен ол удур-дедир аткылажыышкынны аткылажыышкынны соксадырының шугумун дургаар бодунуң туружун таарымчалыг кылып алыр дээш израиль тала эгелээн боон турар.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглериниң ужар-хемелери эрткен понедельникте Ливанның агаар делгемин үрээн.

Мурнуу Вьетнамның хосталган районнарында амыдырал тайбың байдалче шилчип турар. Дайынга үрелген чурталга бажыңнарын, оруктарны, көвүрүглерни катап тургузуп, школаларны туткулап турар.

ЧУРУКТА: дайын үезинде үрелген көвүрүг-биле кожа хемин кежер түр көвүрүгү кылганын болгаш харылзаа таарымчалыг чоруп турарын көргүскен.

ПМА-ның фотозу.

САЯН АНСАМБЛЬ

ЫНДЫННЫГ ЫРЛЫГ

Россия Федерациязының аныяк автономнуг республиказы Тыва-биле 1963 чылдан эгелеп эки таныш апарган мен. Ол чылдың чайынында бистин Ленинградта күрүнеиин театр музыка болгаш кинематография институдунга алжыттынар тыва национал студияга студентилер шилип ап, Кызылга чеде бердим. Оон эгелээш, тыва ырларның аллгазының өткүт, тааланчыы мени кайгадыпкан. Мээн өредилип турганым ак-көк хемнерниң чуртунан келген ооллар, кыстарның аразында ырга садым-чаланныглар база турган.

1964 чылдың күзүнүнде Москвага болган Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүн кежээлерин көөр аас-кежии менээ база онаашкан. Ынчан найысылалдын П. И. Чайковский аттыг залында, Кремльдин театрында дыннап хаммазым ындынныг ырлар чаңгыланып турган. «Тыва музыка эртенги хүннүн хереллеринге чайнаан арыг шалын суунга дөмей» деп, ынчан суралгыг совет композитор Вано Мураделинин чугаалааны таварылга эвес.

1967 чылдың чайынында Тывага чеде бергеш, Баян-Кол суурунун чоогу Улуг-Хемнин чурумалдыг эриинге «Чечек» ансамбльдин оюнун дыка сонуургаан мен. Ук ансамбльден чоорту Тываның күрүне филармониязының «Саян» ансамбли тургустунган болгай. Ол ам болунун 5 чыл оюн демдеглеп эрттирип турар-дыр. Ындынныг ырлыг, аныяк ансамбльдин ат-сураа алгып бар чыдары билдингир.

«Шын» солуннун дилээн ёзугаар бо үүлдү бижип олура, «Саянның» концертин Политиктиг чырыдыышкын бажыңына ийи чыл бурунгаар көргенимни сактып келдим. Композитор Р. Кенденбильдин «Аъдым» деп ырының аялгазын оркестр ойнай бээрге, эрес, кашпагай ооллар, эллгир кыстар танцылап турда, тыва чернин овур-хевири чуруттунул келир ышкажыгай. Кажан «Улуг-Хемим — Енисейимни» ырлавышаан, ырытанцылыг композицияны күүседи бээрге, Улуг-Хемнин чалгыгларының хайнып-моөреп чыдары көстүп, оон эриинде хөй национал кижилерниң омак-хеглуг чаагай амыдыралы каракка көстүп келир.

Революциянын кавайы, Нева хемнин эриинде хоорайның «Ленфильм» киностудиязынга үндүрген «Ак-көк хемнин кижилери» деп кинода тыва араттың чоргааранчыг ыры бар. Ол ырның мындыг олуруглары «Саянның» сагышсеткилин база-ла илередип турар.

Саян сындан Москвага чедир
Санап тывар ырак хемчээлдиг бол,
Чалыы Тывам өөрүшкүлүг ырын
Алгын, хаттар ужуктуруп четсин.

Бо чылын Москвага Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүн хүннери болур деп дыннаан мен. Анаа «Саян» ансамбль база аалдап кээри чугаа чок. Ындыг болганда Москвага ужуражы бээр бис, ындынныг ырлыг «Саян».

Л. ГАВРИЛОВА,
Ленинградта театр, музыка болгаш кинематография институдунуң башкызы. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

ВЕНГРИЯГА СЫГЫРТЫР

Тываның күрүне филармониязының артистери Надежда Куулар, Валерий Монгуш, Степан Шактар оларның «Аялгалар» деп номери Бүгү-россиялың эстрада артистеринин V конкурузунун диплому-биле шаннаткаш келген. А аныяк сыгытчы Сергей Куулар улусчу ховар талантылыгларның конкурузунга киришкеш, Венгрияның төвү —Будапешт хоорайның телевидениезинин чарлааны «Алдын-доос» деп шанналга киржир дөрт совет номернин бирээзинде кирген.

«Алдын-доос» деп шанналды алыр дээш бүгү социалистиг чүрттарның болгаш Англияның, Францияның, Италияның ховар талантылыглары киржирлер. Сергей Куулар ам Венгрияда бурунгу болгаш ховар жанр тыва сыгытты күүседип, советтер чуртунун ат-алдарын камгалап турар. Чангыс чер чуртуувуска «Алдын-доосту» алырын күзээлинер.

Бистиң корр.

Чаңчыл болган ужуражылга

Кызылдың башкы училищезинге доозукчулар-биле ужуражылга кежээзин организастаары чаңчыл болган. Чоокта чаа эрткен ужуражылга кежээзинге доозукчуларның ажыл-херектериниң дугайында солун чугаа болган. Училищенин үндезилеттингенинден бээр эрткен 28 чылдарда 2500 ажыг ортумак эртемниглер доозуп үнген.

Училищенин доозукчулары—Кызылда № 23 яслисадтың эргелекчизи Э. Г. Хватова, № 14 школаның [illegible] И. П. Чапухин. «Хүнчүгеш» ясли-садта кижизиткичи В. Белова олар бөгүгү ажыл-ижи-биле сургуулдарны сонуургаткан.

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкылары О. А. Тава-Самбу, М. И. Терехова доозукчуларга байыр чедирген.

К. ДАНЗЫН-ООЛ.

ҮШ АЙТЫРЫГГА ХАРЫЫ

Беш чыл бурунгаар апрельдин баштайгы неделязында Тыва АССР-де ыры-танцының «Саян» ансамбли үндезилеттинген деп, медээ тарай берген. «Саянның» 5 чылының бүдүүзүнде бистиң корреспондентивис ук ансамбльдин дугайында чугаалажып ора, Тываның күрүне филармониязының директору Максим Шыырапович Артаевтен мындыг үш айтырыгны салып, чогуур харыыны алган.

—«Саянның» тургустунуп келген үеэзинде эң-не уттундурбас хүннер база бар-ла боор аа?

— Ындыг хүннер кайы хөй. Якут АССР-ге, Хакас автономнуг областа бистиң ансамбливис ойнап чоруп турда, дыка солун ужуражылгалар, чылыг хүлээн алыышкыннар турган дээрзин артистер боттары-ла сактып чугаалажып турарлар. Ынчалзажок эң-не уттундурбас хүннер болгаш нарын шылгалдалар орустун улуг хеми Волга унунуң хоорайларынга аныяк ансамбль ойнап чоруп турда таварышкылаан. Оон эгелээш «Саянның» ат-алдары нептерээн.

— Ансамбль бодунуң кым деп артистеринге чоргаарланып турар ирги?

— Ансамбльдиң ат-алдарын нинти коллективтиң бүгү кежигүннери тургузун турар. Ынчалзажок ооң эң-не үндезини «Чечектен» эгелээш, бо хүннерге чедир В. Норбу, И. Монгуш, С. Сүрүн, И. Арапчал, А. Лопсан болгаш өскелер-даа боттарының уран талантызы-биле көрүкчүлерни магададып турар. Балет бөлүүнден Е. Салчак, Д. Монгуш, К. Оюн, Г. Данзын, Н. Сарыглар, Т. Оюн оларны база-ла мактап болур. Сөөлгү чылдарда талантылыг аныяктарны ансамбльдиң артистери кылдыр хүлээп алган бис. Оларга ыраажылар Д-Д. Сат, Н. Куулар, сыгытчылар С. Куулар, В. Монгуш хамааржыр.

— «Саян» ам кандыг программаны тургузуп база кайнаар ойнап чоруур деп турарыл?

— Ансамбль чогаадыкчы ёзу-биле чаа-чаа ажылдарны кылып турар. Ол номерлер шупту-ла Совет Тываның 30 чыл оюнга бараалгаттынар. «Саян» удавас бистиң кожавыс Красноярский крайга аалдап чедер. Оон үе артса чоорту Иркутск, Чита областар, Бурят АССР-ге баары база планнаттынып турар. Күзүн чурттуң үрөө—Москвага тыва литератураның болгаш уран чүүлдүн хүннеринге киржир.

ЧУРУКТА: «Чайлагда байырлал» деп ыры-танцылыг сюитаны «Саян» ансамблиниң артистериниң күүседип турары.

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ фотозу.

ЭШ ХУУЗУНУҢ СУДУ

Кызыл-Мажалыкта № 1469 орук-бүдүрүлге участогунуң кызыл-булунунга чоокта чаа эш хуузунуң суду болган.

Эш хуузунуң судунуң даргазы, нормировщик комсомолчу К. Алдын-кыс баштаан бөлүк кижи кирип келтеш, олуттарын эллепти. Дарга чыылганнарны олурарынче чалаан. А эш хуузунуң судунуң сандайында — Барыын-Хемчикте районнар аразының № 1469 орук-бүдүрүлге участогунуң ыяш белеткээр звенозунуң удуртукчузу Күжүгет Конгар, ыяш хирээлекчизи Лопсан Борбак-оол олар олурганнар. Олар албан черинге кылып турган ыяжын таныш-көрүкүнге садып саарып турганы илерээн. Буруулуглар кылып үүлгеткен буруузун хөйнүң мурнунга миниип, очээннер.

Коллективтиң кежигүннери шыгыы саналдарны киирип, буруулугларның арнын кызыдыр шүгүмчүлээннер.

Ажылдан тура ак сеткил чок чоруун көргүскен Күжүгет Конгар, Лопсан Борбак-оол оларның коллективке чедирген когаралын төлептишаан, эш хуузунуң судунуң саавырының негелдезин ёзугаар акша-биле торгаан. Эш хуузунуң судунуң ол чөптүг шииткелиндеп олар чогуур түңнелди үндүрери алган.

С. СЕРИН-ООЛ.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОНАДЫ ЭГЕЛЭЭР

Даарта Финляндияның найысылалынга шайбалыг хоккей талазы-биле Европаның болгаш делегей чемпионады ажыттынар. Ол апрель 5-тен 20-ге чедир болур.

Он ийи дакпыр чемпион ССРЭ-ниң шилиндек командазы Хельсинкиге баргаш, оон он үшкү алдын медальдыг ээп келир бүзүрелин чажырбайн турар. Ынчалзадаа сөөлгү үеде Швецияның, Чехословакияның, Финляндияның командалары, ылаңгыя маргылдаа болур черниң эдлери чемпионатка тергиин белеткенип алганнар. Кым Финляндияга тиилээрин күзей-дир, ол эң-не тергиин белеткелдиг составтыг, маргылдааның эн биче кезектеринге чедир бодаттынган стратегтиг, оной ужуражылгаларга четчир курлавыр аргалыг, күштерлиг болгаш эки ойнаар халдакчылар база камгалакчылар звенолар-лыг болур ужурлуг.

Делегей чемпионадынга киржир бистин команданың составында дараазында спортчулар кирген: вратарлар В. Третьяк (ЦСКА), А. Сидельников («Крылья Советов»), камгалакчылар В. Васильев (Москванын «Динамо»), А. Гусев, В. Лутченко, Г. Цыганков (ЦСКА), Ю. Ляпкин («Спартак»), В. Кузнецов, Ю. Шаталов («Крылья Советов»), халдакчылар Б. Михайлов, В. Петров, В. Харламов (ЦСКА), А. Мальцев (Москванын «Динамо»), В. Шадрин, А. Якушев («Спартак»), Ю. Лебедев, В. Анисин, А. Бодунов, С. Капустин, В. Репнев («Крылья Советов»).

Үшкү вратарь В. Афонин (Риганың «Динамо») бажыңынга артып каар, херек болган таварылгада чеде бээр.

ЧУРУКТА: делегейниң хоккей чемпионадының эмблемазы—алды хоккей клюшказының ужунда ооң киржикчилери чуруттарның туктарын көргүскен (ССРЭ, Швеция, Польша, Финляндия, Чехословакия, ГДР).

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СӨӨЛГҮ ХААК ОРУУНДА

Эрткен воскресеньеде Тайга станциязынга спорттуң кышкы сезонунун сөөлгү хаак маргылдаалары болуп эрткен. Анаа Кызылдың өөредилге черлериниң болгаш бүдүрүлге коллективтериниң командалары киришкен.

Хаак чарыжы эр улустуң команда бүрүзүнден үш-ажыг киришкен 5 километрге эстафета-биле эгелээн. Анаа бүдүрүлге коллективтериниң Тываның геология-шинчилел экспедициязының Ю. Митинский, Р. Шайдулин, В. Попов составтыг командазы тиилээн. Өөредилге черлериниң командаларындан эки үе-шактыг педучилищенин хаакчылары Ю. Зырянов, В. Маслянницын, А. Кан-оол олар көргүскен.

Хөрөөжен хаакчылар 3 километрниң эстафетазынга киришкен. Ийиги болуктуң командаларындан (бүдүрүлге коллективтери) эки түңнелди база-ла геологтар чедип алган. Оларның О. Романова, М. Формова, Г. Добрянская составтыг командазы оскелерден мурнап келген. Хоорай башкыларының командазы бодунуң болүүнге бирги черни эллээн.

Эр улустан 5 км дистанцияны башкы Н. Григорьев (17,08 мин.) биле геолог Ю. Митинский (18,52 мин.) олар эң дүрген эрткен. Хөрөөженнерден 3 километрге хоочун хаакчы, башкы Э. Крыцина биле геолог О. Романова эки көргүүзүлүг болган.

Маргылдаанын нинти түңнелинде бүдүрүлге коллективтериниң эр болгаш хөрөөжен хаакчылар чарыжынга геологтарның командазы бирги черге үнген. Ийиги болгаш үшкү черге диплом-нарын Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези биле № 1 автотранспорт бүдүрүлгезинин командалары алган. Өөредилге черлериниң бирги-үшкү шаннаалдарга педучилищениң болгаш хоорайның улус өөредилге килдизиниң ийи командалары четкен.

Спорттуң кышкы сезонун үлөөн маргылдаага шупту 20 команда киришкен. Хоорайда кымнарның командалары хаакка маңнаарынга кыштадыр спортчу эки түңнелдерлиг болганын ацаа тодаткан.

Тиилекчи командаларга Кызылдың спорткомитединиң шаннаалдарын тывыскан.

О. ТЕМИР.

ЧУРУКТА: өөредилге черлериниң командаларының аразында тиилекчи болуп үнген педучилищенин командазы.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

МЕДЕО: конькиге маргылдаалар

АЛМА-АТА. (СЭТА). Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналы дээш Медеога болган маргылдаага Горький чуруттуг Татьяна Аверина коньки спортунуң база бир делегей рекордун тургускан. Ол 1000 метрни 1 минута 26,40 секундада эрткен. Ол—Хеннингтиң (АКШ) түңнелинден 0,9 секунда эки боон турар. Делегей маргылдаазының мөңгүн шаңналын алган Т. Аверина хөй янзы дистанцияларга маргылдаага 180, 091 санны алгаш, делегейниң болгаш Совет Эвилелиниң чаа рекордун база тургускан.

Апрель 2-де база-ла Медеога 500 болгаш 1000 метрге чарышка Горький чуруттуг Валентина Комарова ниитизи-биле 174,515 сапныг боон, Совет Эвилелиниң рекордун тургускан.

ШИЛИНДЕК ОН КОМАНДА

Дараазының сезонунда совет хоккейниң дээди болүүнге тергиин дээн он командалары киржир: «Крылья Советов», ЦСКА, «Динамо» (Москва), «Спартак», «Торпедо» (Горький), «Динамо» (Рига), «Химик» (Воскресенск), «Трактор» (Челябинск), «Кристалл» (Саратов). Ынчаарга СКА (Ленинград) болгаш «Автомобилист» (Свердловск) командалары болуктун онгу командазы болур арге дээш аразынга маргылдааны эртүрер апаар.

Дээди болуктун командалары моон мурнундагызы ышкаш дөрт-дөрт ужуражылгыны кылыр. «А» чергениң бирги болүүнүң командазының саны 13 эвес, а 14 апарган. «А» чергениң ийиги болүүнге мурнунда 28 команда турган болза, ам 26 апарган.

(СЭТА-ның корр.).

БОКСКА ЧЕМПИОННАР

ИЖЕВСК. (СЭТА-ның корр). Бокс талазы-биле 1974 чылдың чемпионнарын илередир маргылдаа доозулгал. Деңзи аайы-биле чемпион болганнар: Евгений Юдин (Куйбышев), Европа чемпиону Владислав Засыпко (Донецк), Александр Авдеев (Москва), Олимпий оюннарының чемпиону Борис Кузнецов (Астрахань), аныяктар аразынга Европа чемпиону Василий Соломин (Пермь), Анатолий Торопов (Караганда), Анатолий Березюк (Бобруйск), Леонид Шапошников (Львов), Руфат Рискиев (Ташкент), Олимпий оюннарының болгаш Европа чемпиону Вячеслав Лемешев (Москва), Евгений Горстков (Орск).

Эрткен чылын чуруттуг бирги черге дээш болган маргылдааның тиилекчилериниң чүгле Гортсков чемпион адын камгалап ап шыдаан. Баштайгы алдын медальдарны инженер-технолог Юдин, студентилер Засыпко, Соломин, Торопов, шериг албаннылар Авдеев, Шапошников, Лемешев чазлап алган. Юбилейлиг, дөртен дугаар чемпионатка он бөш эвиледелгеш республикалардан, Москвадан болгаш Ленинградтан 209 спортчу киришкен.

Ленинградчылар ТИИЛЭЭН

«Комсомольская правда» солуннуң шаңналы дээш пионерлер ордуларының шыдыраа командаларының аразынга бүгү-эвиледдиң ийиги маргылдаазының түңнел оюнларынга Ленинградтың пионерлер ордузунуң гроссмейстер М. Таймановтуң удуртканы коллективи бирги черни эллээн. Команданың составында спорт мастеринге кандидаттар онгу классчылар Александр Сочагин, Алексей Юнеев, төскү классчылар Леонид Заманский, Алексей Ермолинский, бирги разрядчылар Юрий Сафаров, Яков Расин (7 класс), Лена Белова (8 класс) олар кирип турар. Олар 70 санган 42,5 санны ап, эки түңнелдиг болган.

Маргылдаа дыка хөй салымныг аныяк шыдыраачыларны илереткен. Гроссмейстерлерге удур ойнаан, бештен 2,5 санны 7 пионер чедип алган.

(СЭТА).

Телевидение

АПРЕЛЬ 4-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга. «Даглар, далайлар ындында». «Аныяк ленинчилер». 18.20 — Дамчыдылга. 18.50—«Мээң Арктикам». Кыска фильм. 19.00 — Телемедээлер (орус дылга). 19.10—Телемедээлер. 19.25 — Чарладдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30—Венгер Улус Республиканың телевидение программазы. 21.45—«Кижи болгаш хоойлу». 22.20—22.30—Чапсар. 22.30—«Телекөрүкчүлериниң чагыы-биле». Музыкалыг программа. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага булуттаар, чөөн районнарга быскан хар чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температураазы дагдыг черлерге 3—8 градус соор, өскелерингe 0 градус болур.

Кызылга булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температураазы 0 градус.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

Кино

АПРЕЛЬ 4-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Ышкындырган миллионнар» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Далай дувунде хоорайның дилекчилери» 9.30, 11.10, 15.20. «Сөөлгү минутага чедир» 13.00, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чагыртпаанар» 15.00, «Оюнга частырыг» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ооолду капитан дээр турган» 15.00, «Даарга орай апаар» 16.50, 17.40, 20.30 шактарда.

Арыг-шевер дээш

Чуруттакчылыг черлерни боктан чогуур ойүнде болгаш ылавыдалдыы-биле аштап арыглаары чоннуң кадын камгалаарынга эргежок чугула. Чуруттакчылыг чер бүрүзүнге янзы-бүрү боктар чыглы бээр. Чурталга бажыңнарының болгаш ажылдаар черлериниң чанынга боктун мөөңнежи бээри халдавырлыг аарыглар нептерээринге чедирип, чонга уруг когаралды таварыштырып болур. Ындыларга хамааржыр үүлдер: үүл бүрү боктар, чурталга бажыңнарынга, коданга, кудумчуга чыылган үүлдер, одек, үлетүр бүдүргелеринип, мастерскаларның октагылапкан артынчылары, садыг албан черлериниң, рыноктарының кагдынган боктары болур. Канализация, оңгарлай каскан албаннаар черлер, бок төгер оңгарлар чок черлерге хирлиг суглар, хоралыг боктар аажок чыглыр. Боктардан болгаш хир-чамдан хоорайны азы суурну чогуур ойүнде аштап арыглаарының чугулазы кижи бүрүзүнге тодаргай.

Боктарны канчаар арыглап, чыып, кадагалаар дугайында саштар чуруму бар. Бо ажылды чорударын бажың эргелелдери, чер-чер Советтериниң чурталга эргелелдери организастаар хүлээлгелиг. Боктарны доктаамал, чогуур ойүнде соөртүп арыглаарын, кудумчуну ширбиирин, а болдунар черлерге чуурун болгаш суттарарын чаагайжыдылга конторалары, чер-чер Советтериниң коммунал килдистери боттандырар хүлээлгелиг. Бо үүлдерни тускайлап каан черлерге аппарын, оларны хора чок болдурарын база олар боттандырар.

Боктарга органикиг хөй бүдүмелдер бар болгулаар (чем артынчызы, албаннаар черлерден артынчылар, өскедаа хир-чамныг үүлдер). Моон ужурунда ыңдыг боктар дүргени-биле ирип-чыдып, хоралыг, багай чыттыг газтарны (метанны, сероводородту) ылган үндүрүп турар. Ол газтар чуруттаар бажың иштинче кирип, бистиң тывар агаарывысты үреп турар. Транспорт шимчээшкининиң үеэзинде довурак доозун хайныр, ол болза кижиниң өкпезинче, караанче кирип, аарыглар тыптырынга чедирер. Ол-шык боктарга халдавырлыг аарыгларның микробтары, глистериниң чуургалары боттарының чуруттаарынга болгаш өзериинге таарымчалыг байдалды тып ап турар. Ындыг черлерге ымыраа-сээк чыглып, чуургаларын оларга арттыргылап каар. Ынчангаш ымыраа-сээк халдавырлыг аарыгларны нептередиринге аажок үлуг рольду ойнап, улуг хораны чедирип турар. Ымыраа-сээктиң нептередир аарыглары болза: дизентерия, ижин аартыр тиф, туляремия, халдавырлыг от аарыы болгаш өске-даа.

Боктарны ажык тургузуп болбас, оларга ымыраа-сээк, өске-даа курт-кымыскаяк, хөөкчилер дегбес кылдыр чажырып ацылаан турар ужурлуг. Ол-шык боктар, чуунду артынчылары, албаннаар бажын артынчызары чыыр черлерни тиглер чок кылдыр кылган турар крышаларлыг болур ужурлуг. Ындыг артынчылар чыыр черлерни эки таарыштырары болгаш оларны доктаамал аштап-арыглап турары чуруттакчылыг черлерге ымыраа-сээктеи долузу-биле чайлаар аргаиы бээр. Ол чорук халдавырлыг аарыгларны узуткаарынга дузалыг болур. Ымыраа-сээкти өлүрүп турар бүдүмелдер холумаан: ДДТ-ни, гексахлоранны, хлор чугайын ажыглаарын база сүмелеп турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

АЛБАН ОРГАНИЗАЦИЯ УДУРТУКЧУЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң Күрүне автоинспекциязы, Кызыл хоорхүүскомнуң иштики херектер килдизиниң КАИ салбыры болгаш милициянның тускай мотоваводу Кызыл хоорайның Пушкин 53 бажыңче көшкенин дыңнадып тур.

ТЕЛЕФОННАРЫ: ИХМ-ниң КАИ начальнигиниң—27-15. ИХК-ниң КАИ салбырының начальнигиниң—20-02. Милициянның хоорай мотовзводунуң дежурнийының —28-11.

КҮРАВТОИНСПЕКЦИЯ.

ОТТУЛАР ЧҮҮЛ ХЕРЕГЛЕКЧИЛЕРИНГЕ

Хөмүр-дашты, бирги, ийиги сорттуң одаар ыяштарын, ол ышкаш титанга одаар ыяштарны кызыгаарлаашкын чокка садып турарын, ол үүлдерни сөөртүрүнге өртээн барымдаалап, хереглекчилерге чедирип берип болурун организациялар болгаш албан черлериниң удуртуучуларынга база Кызылдың чуруттакчыларынга одаар үүлдү садып, сайгарар талазы-биле республика конторазы дыңнадып тур.

1974—1975 чылдарның одалга сезонунга четчир санныг одаар үүлдерни белеткеп алырының курлавырын тургузуңар!

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, кадаа ажылагый килдизинин 21-47, үлетүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериаының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 650.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1) ТС—00446